

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובכ"א

סעודה שלישית פרשת

שלח תשט"ז

בעיר הבירה לאנדאן יצ"ו

ויהם בָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מִשָּׁה, עָלָה נַעֲלָה וְיָרִשְׁנוּ אֶתָּה

- בירור בהסתירות מי מהמרגלים נטלו את הפירות • האיך עברו יהושע וכלב על הציווי ולקחתם מִפְּרִי הָאָרֶץ • מה היה חטא המרגלים, הלא אמרו את האמת, שהפירות והעם משונים • ביאור מאמר בָּלֵב עָלָה נַעֲלָה אפילו לעשות סולמות בשמים • של"ה: ישיבת ארץ ישראל צריך להיות בדרך הכנעה וגירות, ולא בדרך "תושבים" • כשמושה רבינו מְצַנֵּה לילך בשם ה', יש בוזה כח גדול ויכולים להתגבר על הכל • ביאור חטא המַעֲפִילִים • פלוגתת הראשונים אם לומר וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוֹבָהּ • נוסח תַּפְּלַת הַדֶּרֶךְ במדבר היתה פרשת "וַיְהִי בְּנִסְעִי" • גם הצדיק צריך שבני ישראל יסייעו בידו בתפילה ובמעשים טובים • נועם אלימלך: ביאור למה אין זה נקרא שינוי רצון כשנושעים ע"י תפילה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה א' יאָרצייט רופט: 1-718-388-5519

★ ★ ★ קלָפּאַר (49 מינוט) ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס קצו

קול אוצר יהודה
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→4→415

צו הערן די רעקארדינג:
דרוק 1. - פאר קונטרס
196
פאר הערות דרוק 3

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110

לשון קדשו
צענטראלע נומער:
929-522-1515
פּעקס: 718-650-2970

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יונה הכהן כ"ץ הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן טובי' ליפא נ"י
בן הר"ר אברהם אהרן יאקאבאוויטש הי"ו

הר"ר ישראל יעקב הירש הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן זאב נ"י - עב"ג
בת הר"ר משה יצחק ראזענפעלד הי"ו

הר"ר משה יחזקאל בראך הי"ו
לרגל אירוסיו בנו החתן יודא נ"י
ויש"כ על פעולתו להוציא הקונטרסים עבור התלמידים בסאראטאנע
- עב"ג בת הר"ר אלימלך פריעד הי"ו

הר"ר יואל הארטמאן הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן עוזיאל צבי נ"י
בן הר"ר חיים דוד מענדלאוויטש הי"ו

הר"ר שמעון דייטש הי"ו
לרגל אירוסיו בתו - עב"ג החתן יונה נ"י
בן הר"ר יושע משה יצחק שטיינמעטץ הי"ו

הר"ר יושע הערש פריעדמאן הי"ו
לרגל אירוסיו בתו - עב"ג החתן יעקב יונה נ"י
בן הר"ר יואל הכהן פריעד הי"ו

הר"ר יואל טייטלבוים הי"ו (ב"ר משה יודא)
לרגל אירוסיו בתו - עב"ג החתן שלמה זלמן ארי' נ"י
בן הר"ר יואל אלעזר וויינשטאק הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח המרום, שוקד בתורה בהתמדה רבה, והרבה פעלים
למצות ביקור חולים, ולהחזקת מוסדות התורה
תלמיד נאמן מרביה"ק זי"ע וכתב הרבה מדברי תורתו
הר"ר יחזקאל שרגא ז"ל כהנא
בן הרה"ח ר' צבי אלימלך הכהן ז"ל
נפטר כ"ט סיון תשע"ח לפ"ק

הרה"ח ירא אלקים, איש ישר ונקי כפים, ענותן ושפל ברוך,
שתה בצמא דברי חכמים ומתאבק בעפר רגליהם, יליד עיר
סאטמאר ודבוק ברביה"ק זי"ע, פעל אחר החורבן להעמיד
החינוך בעיר מאנטשעסמער יצ"ו על דרך ישראל סבא
הר"ר ישעי' בן הר"ר חיים ז"ל קארנבלי
נפטר כ"ה סיון תש"ע לפ"ק

הרה"ח כהן שדעתו יפה, עין טובה, רודף צדקה וחסד בהצנע
ובסתר, ולא החזיק טיבותא לנפשיה, מדקדק במצוות ועשה
תורתו קבע, גידל את ביתו בדרך רביה"ק זי"ע ובמשנתו
הר"ר אברהם יצחק ז"ל כהן
בן הרה"ח ר' משה הכהן ז"ל
נפטר כ"ה סיון תש"פ לפ"ק

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בפרשת המרגלים

שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים וַיֵּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ, כָּל גִּשְׁיָא בְּהֶם.

דערנאך שטייט, וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה [ממִּדְבַּר פָּאָרָן] עַל פִּי ה', כָּלֶם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה.

זאָגט רש"י, אֲנָשִׁים צדיקים, כָּל אֲנָשִׁים שבתורה לשון חֲשִׁיבוֹת. זיי זענען געווען צדיקים. (ראה בזה להלן בקושיא יד).

ב

[און] משה רבינו האָט זיי אָנגעזאָגט אַז זיי זאָלן קוקן, וראיתם אֶת האָרֶץ מֶה הוּא, וְאֶת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ, דאָס פאָלק וויאָזוי ס'זעט אויס, הַחֶזֶק הוּא הַרְפָּה, הַמַּעַט הוּא אִם רָב.

וְמֶה האָרֶץ, הַשְׁמָנָה הִיא אִם רֵזָה, הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין, וְהַתְחַזְקֹתָם וְלִקְחֹתָם מִפְּרִי הָאָרֶץ.

ג

קושיא א

למה ציוה אותם לראות את הארץ מה היא, והלא ארץ ישראל סמוכה למצרים, ועוד במצרים היו שכחי שיירות מהתם להכא, והיה מפורסם להם את הארץ מה היא

א) לכאורה [למה הוצרכו לראות כל זה, והלא] מַצְרַיִם איז דאָךְ געווען אין די גרעניץ פון ארץ ישראל^א, ס'ווערט דאָךְ אָנגערופן מַצְרַיִם לשון מִצְרַיִם [וגבול, און] אַזוי שטייט דאָךְ [בשלח יג, יז] כִּי קָרֹב הוּא, [וממילא] איז דאָךְ שְׂכִיחַ געווען מענטשן [שבאו מארץ ישראל למצרים], האָט מען דען נישט געוואוסט וואָס טוט זיך [בארץ ישראל].

ד

ובפרט שעדיין וואָס בקרב ישראל אנשים שהכירו עוד את יעקב אבינו ודור באי מצרים שבאו לשם מארץ ישראל, וכונן סרה בת אשר, ושלומיאל בן צורישי שהיה שאלו בן הכנענית בנו של שמעון

איבערהויפט ס'איז דאָךְ געווען אַסאַךְ אין דור וואָס זיי האָבן נאָךְ געקענט די הייליגע שְׂבָטִים [שדרו בארץ ישראל].

^א רש"י (יג, א): כָּלֶם אֲנָשִׁים. כל "אנשים" שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו. ומקורו בתנחומא (סימן ד) ובבמדבר רבה (טו, ה): שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים, זה שאמר הכתוב (משלי כו, ו) מִקְצֵה רִגְלִים חָמָס שָׁתָה שִׁלַּח דְּבָרִים בְּיַד כָּסִיל, וכי כסילים היו המרגלים והלא כבר נאמר שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים, וכל מקום שנאמר בו "אנשים", בני אדם צדיקים הן, מנין, שכן הוא אומר (בשלח יז, ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחֹר לִנְנוּ אֲנָשִׁים וכו', ולא לו את קורא כסילים וכו', אלו לא נקראו כסילים אלא על שהוציאו דבת הארץ שנאמר (משלי י, יח) מוֹצֵא דִבָּה הוּא כָסִיל, אעפ"כ בני אדם גדולים היו ועשו עצמן כסילים.

עליהם אמר משה (האזינו לב, כ) כִּי דֹר תִּהְיֶה הָאָרֶץ בְּנֵים לֹא אִמָּן בָּם, שנבחרו מכל ישראל, מפי הקב"ה, ומפי משה, שכן כתיב (דברים א, כג) וַיִּיטָב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֲנָשִׁים, מכאן שהיו צדיקים בפני ישראל ובפני משה, ואף משה לא רצה לשלחם מדעת עצמו, עד שנמלך בהקב"ה על כל אחד ואחד פלוני משבט פלוני, ואמר לו ראויים הם, ומניין שאמר הקב"ה שהיו ראויים, שנאמר וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאָרָן עַל פִּי ה', ואחר כך לסוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל הצרה, וגרמו לאותו דור שילקה באותה המכה, שנאמר כִּי דֹר תִּהְיֶה הָאָרֶץ, שנתבררו צדיקים ונתהפכו. [ועיין בזה להלן באות לח].

^ב עיין ברש"י פרשת מסעי (לה, א).

^א בעשרה מאמרות להרמ"ע (חקור דין ח"ג, כא): שמצרים היא מצרנית לארץ ישראל. - וכן הוא בשל"ה הק' (מס'): פסחים, תורה אור אות קלו), ועוד.

[וכגון] לַמִּטָּה שֶׁמֶעוֹן שְׁלֹמִיאל בֶּן צוּרִישָׁדִי, עַר אִיז דָּאָךְ גַּעוּוּעַן אַ זֶזֶן [מהשבטים], שֶׁמֶעוֹן'ס [זֶזֶן, שְׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית], אַזֹּי שְׁטִיט אִין דִּי גִמְרָא^ה.

[ונמצא] ס'איז געווען אַזעלעכע וואָס זענען נאָך מיטגעווען [עם יעקב אבינו], סָרַח בַּת אֲשֵׁר אפילו - איז נאָך מיטגעווען נאָך מיט יעקב אבינו, און זי איז נאָך געווען פון דִּי יוצאי מצרים^ה, און זי איז נאָך געווען דעמאלטס [בימי יעקב] פון דִּי בָּאִי מִצְרַיִם [בחדשבוך השבעים נפש]¹.

הָאָט מען דען נישט געוואוסט דעם מְהוּת פונעם לאַנד, הָאָט מען דען נישט געוואוסט.

ה

קושיא ב

גם צ"ב הלשון הִישׁ הָיָה בָּהּ "עֵץ" אִם אֵין, וְכִי הָיָה סֶפֶק שְׁמוֹ אִין שֶׁם אפילו אִילן אַחֵר און הִישׁ בָּהּ "עֵץ" איז לשון יחיד, [שצוה אותם לראות] צִי ס'איז דָּאָ אַ בּוֹיִם. (ב) [וקשה] וואָס הָאָבֵן זיי געקלערט, [שמא] ס'איז נִיטאַמאַל דָּאָ [אִילן אַחֵר], נִיטאַמאַל אֵיין בּוֹיִם איז נִישְׁטאַ, [עַד שְׁצוּה לראות] הִישׁ בָּהּ עֵץ "אִם אֵין".

ו

קושיא ג

ורש"י מפרש עבור זה, כִּי הַכוּוּנָה שֶׁל "עֵץ" הוּא עַל אֶדָם בִּשְׁר שִׁיגִין עֲלֵיהֶם בּוֹכּוֹתוֹ. אַבֵּל לִפִּי זֶה קִשָּׁה דא"כ הוציא את הכתוב ממשמעות המקרא לפי פשוטו רש"י זאָגט¹, און חכמינו ז"ל זאָגן^ה, הִישׁ בָּהּ "עֵץ", אָדָם פֶּשֶׁר שִׁיגִין עֲלֵיהֶם [בזכותו].

ג) [אַבֵּל לִפִּי זֶה] לַכּוּוּנָה איז מען דָּאָךְ מוֹצִיא אֵינגאַנצן [דעם פסוק] פונעם פֶּשֶׁט, [און] דער כָּלֵל איז דָּאָךְ אַז דער דָּרֵשׁ מִיטן פֶּשֶׁט מוז הָאָבֵן אַ שִׁיכּוֹת.

ז

הוספה לקושיא ב

בתרגום יונתן הוסיף על לשון הכתוב, לִפְרֹשׁ הָאֵית בָּהּ אִילָן "דְּמִיכָל". ומשמע שבא לאפוקי מהדרש שהביא רש"י, ולפרש הכתוב כפשוטו. אַבֵּל לִפִּי זֶה אַחֲתִי יוֹקֶשֶׁה קוּשִׁיא ב', דהאדך סלקא דעתך שְׁמוֹ לֹא הָיָה שֶׁם "עֵץ מִאֲבָל" דער תרגום [יונתן] זאָגט, הָאֵית בָּהּ אִילָן "דְּמִיכָל". זאָגט ער אַרױס "צום עסן", קען מען שוין גאַרנישט טײטשן [דהכוונה על אָדָם קֶשֶׁר].

זעט מען דָּאָךְ [אַז] דער פֶּשֶׁט איז, ער זאָגט אַרױס אַז מ'מיינט [לאכילה]. והביאור בזה, ווייל [סָתֵם "עֵץ"] [עיקר צורכן] איז דָּאָךְ "צום עסן" [מפירותיו]. ער הָאָט דָּאָ נִישְׁט געמיינט [לראות אם יש] עֲצִים 'לְהִסְקָה', ער הָאָט געמיינט [לראות אם יש] אַזאַ עֵץ וואָס ס'איז עֵץ

¹ בגמרא סנהדרין (פכ): אמר רבי יוחנן, חמשה שמות יש לו, זִמְרִי, וְכֶן סְלוּא, וְשָׁאוּל, וְכֶן הַכְּנַעֲנִית, וְשְׁלֹמִיאל בֶּן צוּרִישָׁדִי.

² כמבואר בגמרא סוטה (יג). וכתוב בפרשת פינחס (כו, מו) וְשֵׁם בַּת אֲשֵׁר שָׁרָח. ופירש"י: לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן.

³ כדכתיב בפרשת ויגש (מו, ז): בְּנֵי וּבְנֵי בְנֵי אֶתוֹ בְּנֵי וּבְנֵי בְנֵי וְכָל יֶזְרְעוּ הִבִּיא אֶתוֹ מִצְרֵימָה. ופירש"י ובנות בְּנֵי. סרח בת אשר, ויוכבד בת לוי.

⁴ ברש"י (יג, כ): הִישׁ בָּהּ עֵץ. אם יש בהם אָדָם קֶשֶׁר שִׁיגִין עֲלֵיהֶם בּוֹכּוֹתוֹ.

⁵ בגמרא בבא בתרא (טו): רבא אמר אֵיבֹב בִּימֵי מִרְגְּלִים הָיָה, כְּתִיב הֵכָא (אֵיבֹב א, א) אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ "עוֹץ" אֵיבֹב שְׁמוֹ וְכְתִיב הָיָה בָּהּ "עֵץ". מִי דְמִי, הֵכָא עוֹץ, הָתֵם עֵץ [וְאֵינוֹ שֶׁם אֶרֶץ]. הֵכִי קָאמֵר לְהוּ מִשָּׁה לִישְׂרָאֵל, יִשְׁנֹ לְאוֹתוֹ אֶדָם שְׁשֹׁנוֹתָיו אֲרוּכּוֹת קֶעֶץ [פירש"י: אֵיבֹב, שְׁהָאֲרִיךְ יָמִים רַבִּים], וְמִגִּין עַל דּוֹרוֹ קֶעֶץ.

[מאכל], וואָרן ער פירט דאָך אויס וְהִתְחַזְקֶתֶם וּלְקַחְתֶּם "מִפְּרִי" הָאָרֶץ, האָט ער אַדאָי נאָר געמיינט צי ס'איז אַיִלן דְּמִיכָל.

[עכ"פ] דער תרגום [נינות] זאָגט אַרױס אַיִלן דְּמִיכָל. זעט עפעס אויס [אז] ער וויל גאָר מוציא זיין פון דעם, לֶאֱפֹקִי אֹז מִזֶּאֶל נִישַׁט טײַטשן אֹז עֵץ מײַנט מען אַן אָדָם צִדִּיק, אָדָם כָּשֶׁר שׁיגִין עליהם, זאָגט ער אַיִלן "דְּמִיכָל".

ח

על כל פנים ברויך מען דאָך צו פאַרשטיין (קושיא ב), וואָס ער פרעגט אַ שאלה צי ס'איז דאָ אַ בױם וואָס מ'זאָל קאַנען עסן.

ט

קושיא ד - מתוך הדרוש

(ד) [גם צ"ב דאָמורו "אַם אֵין" הוא מיותר, דהיה סגי שיאמר רק הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ, ומובן ממילא היפוכו אַם אֵין, ולמה הוצרך לפרש ולומר אַם אֵין].

י

קושיא ה

להבין כוונת לשון הכתוב באומרו "וְהִתְחַזְקֶתֶם" וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ

(ה) און וואָס איז דער "וְהִתְחַזְקֶתֶם" וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ, וואָס איז דער [טייטש] וְהִתְחַזְקֶתֶם.

יא

קושיא ו

בגמרא ורש"י מבואר כי יהושע וְכָלֹב לא נטלו כלום מן הפירות

[להלן כתיב: וַיַּעַל וַיִּתְּרוֹ אֶת הָאָרֶץ וגו', וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֲשַׁכּוֹל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד] וַיִּשְׁאַהֲוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים.

חכמינו ז"ל אין די גמרא^ט - רש"י ברענגט עס אויך צי - מאַכן דעם חשבון, שְׁמוֹנֶה [מרגלים] האָבן געטראָגן דעם אֲשַׁכּוֹל, [וודרשו לשון הכתוב] בְּמוֹט "בְּשָׁנִים" [דהכוונה] מִיט שְׁנֵי מוֹטוֹת, [זיי] האָבן אָנגעכאַפֿט [ראש כל מוט] אין בייִדע זייטן, און ער מאַכט דאָך דעם חשבון (ברש"י על הגמרא), פִּיר האָבן געטראָגן דעם [השני מוטות, אחד בכל ראש של ה' מוטות, ומלבד זה היו עוד ב' מוטות תחתיהם הולכין באלכסון (בצורת x) שנשאוהו עוד ארבעה], ער רעכנט דעם חשבון אויף אַכט מענטשן. [נועד שנים שנטלו אחד רימון ואחד תאנה]. און יהושע וְכָלֹב האָבן נישט געטראָגן גאַרנישט, ווייל ס'איז נאָר געווען

^ט בגמרא סוטה (לד.): וַיִּשְׁאַהֲוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים. ממשמע שנאמר בְּמוֹט איני יודע שבשנים, מה תלמוד לומר בְּשָׁנִים. בשני מוטות. אמר רבי יצחק, טוֹרְטֵנִי, וְטוֹרְטֵנִי דְטוֹרְטֵנִי. הא כיצד, שְׁמוֹנֶה נשאו אֲשַׁכּוֹל, אחד נשא רִמּוֹן, ואחד נשא תָּאֲנָה, יהושע וְכָלֹב לא נשאו כלום. אי בעית אימא משום דחשיבי. ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה. [פירש רש"י: טורטני וטורטני דטורטני. משאוי, ומשאוי תחת משאוי, שהתחתונים מסייעין את העליונים, ובכל אחד היו שני מוטות. כיצד, שני מוטות הולכין זה אצל זה וארבעה נושאים אותם, ושני מוטות אחרים וארבעה בני אדם נושאים אותם, והם באלכסון תחת שנים העליונים, מוט אחד לראש האחד ומוט אחד לראש השני, והולכין באלכסון. ורבי יצחק לאו מקרא שמיע ליה, אלא דפשיטא ליה דרימון ותאינה סגי בשנים, ויהושע וְכָלֹב לא נשאו כלום, פשו להו תמיא לאשכול. ואם לאו מדרש הראשון המלמדנו דלאו מוט אחד קאמר קרא, לא היינו יודעים לכיין שמונה בני אדם למשאוי, אלא דשמעינן מיניה דשני מוטות היו, ואתא רבי יצחק לאשמעינן דשני משאות היו שם, וכל אחד שני מוטות: שלא היו באותה עצה. להביא אשכול משונה כזה, שהמרגלים לרעה נתכוונו, לומר כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים]:

' ברש"י כאן (יג, כג): וַיִּשְׁאַהֲוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים. ממשמע שנאמר וַיִּשְׁאַהֲוּ בְּמוֹט, איני יודע שהוא בְּשָׁנִים, מה תלמוד לומר בְּשָׁנִים, בשני מוטות. הא כיצד, שמונה נטלו אשכול, אחד נטל תאנה ואחד רמון, יהושע וְכָלֹב לא נטלו כלום, לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו, כשם שפריה משונה כך עצמה משונה.

להוציא דבה נתכוונו [המרגלים, לומר כשם שפריה משונה כך עמה משונה, ולכן] האָבן זיי זיך נישט באַטייליגט דערנינען [יהושע וכלב].
אזוי זאָגט דאָך רש"י (על התורה), ס'איז [מקורו] פון די גמרא דאָרט.

יב

ולכאורה קשה האיד עברו על מה שצוה משה ולקחתם מפרי הארץ

(ו) לכאורה האָבן זיי דאָך עוֹבְר געווען [יהושע וכלב, על דברי משה], משה רבינו האָט [דאָך] געהייסן ולקחתם מפרי האָרץ. וויאזוי האָבן זיי געמעגט עוֹבְר זיין אויף די ציווי פון משה רבינו, משה רבינו האָט געהייסן נעמען מפרי האָרץ.

יג

קושיא ז

גם יש סתירה לזה בתנחומא, דשם איתא להיפך, דהמרגלים לא רצו ליטול פירות ארץ ישראל, אלולי פֿלֶב ששלק חרבו נגדם (ז) לכאורה איז דאָ אַ סתירה אויכעט [על דברי הגמרא ורש"י דיהושע וכלב לא נטלו כלום]. אין מדרש תנחומא^א שטייט גאָר פאַרקערט, אַז זיי [המרגלים] האָבן נישט געוואָלט נעמען, נאָר פֿלֶב חָגַר אֶת חֲרָבו מיט פֿלי זיין, און ער האָט געזאָגט אם ליהרג או להרוג, ער האָט זיי כּוֹפֶה געווען בְּחֲרָבו מיט פֿלי זיין אַז מ'מוז נעמען. [ולכאורה] ס'איז דאָך עפעס פאַרקערט פון די גמרא. די גמרא זאָגט דאָך פאַרקערט, אַז זיי [יהושע וכלב] האָבן גאָרנישט גענומען.

יד

קושיא ח

ובוזהר איתא עוד, שהמרגלים לא יכלו לישא הפירות, ורק יהושע וכלב בלבד נשא את הפירות, ועליהם נאמר וישאָהוּ במוֹט "בְּשָׁנִים". והוא ממש להיפך מהגמרא

(ח) דער זוהר הקדוש איז נאָך מער פֿלאַ.

אין זוהר הקדוש שטייט^ב, וישאָהוּ במוֹט "בְּשָׁנִים", ווער זענען געווען די צוויי, בְּשָׁנִים, זה יהושע וכלב, אַז נאָר יהושע וכלב. קיינער האָט נישט געקענט טראָגן, נאָר יהושע וכלב האָבן געטראָגן די פירות.
ס'איז גאָר פונקט פאַרקערט פון די גמרא און רש"י [דיהושע וכלב לא לקחו כלום], אַז גאָר יהושע וכלב אליין האָט עס געטראָגן.

טו

קושיא ט

ועוד קשה דבוזהר גופא איתא במקום אחר, וישאָהוּ במוֹט "בְּשָׁנִים", היינו ס"מ ובת זוגיה. ואם כן צריך ביאור ליישב כל אלו הסתירות שדברי חז"ל בענין נטילת הפירות

(ט) און א פֿלאַ איז נאָך [מער].

וואָרן ס'שטייט אין די וואַכעדיגע סדרה אין זוהר הקדוש [הנזכר], במוֹט בְּשָׁנִים [זה] יהושע וכלב.
[אבער] אין פרשת שופטים שטייט אין זוהר הקדוש^ג, במוֹט בְּשָׁנִים, ווער זענען

^א בתנחומא (סימן ח): ויבאו עד נחל אשכול. לא רצו ליטול פירות ארץ ישראל, אלולי פֿלֶב ששלק אֶת חֲרָבו ויִרְדּוּ לפניהם ואמר להם, אם אין אנו נוטלין, או אתם הורגים אותי, או אני הורג אתכם.

^ב בוזהר הקדוש (שלח קס): ויבאו עד נחל אשכול וגו'. רבי אבא אמר, ברתו ההוא אשכול, אֶתוּ לִסְלֵקָא ליה לא יכילו, אֶתוּ לִנְטֵלָא ליה לא יכילו. אֶתוּ פֿלֶב ויהושע, נָטְלוּ ליה וסליקו ליה, ואַדְדָּקָה על ידיהו, הָדָא הוּא דְכְתִיב וישאָהוּ במוֹט בְּשָׁנִים, "בְּשָׁנִים", באינן שָׁנִים יחידן. מִפְּאֵן יָדְעוּ יהושע וכלב, דאינן אֶתחזיין לְמִיעַל לֶאֱרָעָא, וְלִמְהוּ לִין בַּה חוֹלָק וְאַחֲסָנָא.

די שְׁנַיִם, ס"מ ובת זוגו, אַז 'די' זענען גאָר די צוויי וואָס זיי האָבן געטראָגן. אַזוי שטייט אין זוהר הקדוש פרשת שופטים.

איז דאָך גאָר אַ שטאַרקע סתירה אין זוהר הקדוש אליין, 'דאָ' זאָגט ער יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, און 'דאַרטן' זאָגט ער גאָר אַנדערש.

טז

סיום קושיא ו-ט

על כל פנים ברויך מען דאָס גאַנצע ענין פאַרשטיין, על כל פנים, וויאָזוי ס'זאָל זיין אַן אופן [אז] ס'זאָל דאָ נתישב ווערן די אַלע סתירות אין דברי חכמינו ז"ל, אין דעם טראָגן [די פירות, מינטל אותם].

יז

קושיא י

מבואר ברש"י כי להוציא דבה נתכוונו המרגלים בלקיחת הפירות, לומר בשם שפריה משונה כך עמה משונה דאָס גאַנצע ענין וואָס, מ'האָט געטראָגן די פירות, [בכדי לומר] וְזֶה פְּרִיָּה (יג, כז), עפעס מיט דעם האָבן זיי געוויזן כְּשֵׁם שְׁפִרְיָה מְשׁוּנָה כִּף עִמָּה מְשׁוּנָה י"ד.

יח

וקשה מה הראו המרגלים בזה, והלא גם קודם לזה כבר ידעו שפירותיה משונים וגדולים משאר ארצות, וע"מ כן שלחם משה לראות שכן הוא

י) לכאורה וואָס איז דאָס, וואָס עפעס מיט דעם האָבן זיי געוויזן, האָט דען עמיצער געזאָגט [אַנדערש], אַמער משה רבינו האָט דאָך געזאָגט די פירות אַז זיי זענען טובה היא, [און ס'איז] אַרץ זבת חֵלֶב וְדָבָשׁ, [נו וואָס איז אז] ס'איז פְּרִיָּה מְשׁוּנָה, אַמער אדרבה, מ'האָט דאָך דאָס געזוכט [אז] מ'זאָל דאָס זאָגן ט"ו, משה רבינו האָט דאָך דאָס געזאָגט.

יט

וכן מה שאמרו כך עמה משונה, הלא גם משה אמר כן לפני בני ישראל אתה עבר היום לרשת גוים גדלים ועצמים ממך וגו', אַתָּה יִדְעָתָּ וְאַתָּה שְׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק, והוהירם שידעו כי רק הש"ת הוא העובר לפניהם והוא ישמידם ויכניעם און דעס אליין אַז עִמָּה מְשׁוּנָה, [אויך] דעס האָט דאָך גאָר משה רבינו געזאָגט פאַר אידן. אדרבה ער האָט דאָך גאָר אַנגעזאָגט בפֿרוש, מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק.

משה רבינו האָט געזאָגט (עקב ט, ב-ג), אין פרשת דברים ט"ו שטייט אַז ער האָט זיי געזאָגט, [שְׁמַע יִשְׂרָאֵל] אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם לְרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֻלִּים וְעֲצָמִים מִמֶּךָ וְגו' עס גִּדּוּל וְרֵם בְּנֵי עֲנָקִים] אֲשֶׁר אַתָּה יֹדְעָתָּ וְאַתָּה שְׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק", ער האָט זיי געזאָגט

י" בזוהר הקדוש (שופטים רעד): וַיִּשְׁאֲאוּהוּ בְּמוֹט בִּשְׁנָיִם. מאי מוט, דההוא רשע. אַדְרָם, דַּאֲהוּ יוֹדֵי ק"א וְאִי ק"א, [שהוא בנימטריא] מ"ה, וְד' אַתּוּן [וביחד עס ד' אותיות] הו"ה, הרי תשעה וארבעים, כחושבן תשעה וארבעים אַתּוּן, דַּאֲנִינון בשית תיבין דִּיחֻדָּא עֲלָא, ובשית תיבין דִּיחֻדָּא תַמָּאָה, דַּאֲנִינון ו' ר', וְהֵאֵי הוּא וַיִּשְׁאֲאוּהוּ בְּמוֹט בִּשְׁנָיִם, בְּפִרְדָּא מְנִייהו [=כפירוד מהם], בְּלָא א' בְּאֲמַצְעָ וְי"ו, דְּלִית יְחֻדָּא לְסִטְרָא אַחֲרָא, אֲלָא וַיִּשְׁאֲאוּהוּ בְּמוֹט בִּשְׁנָיִם, ס"מ ובת זוגיה, עולם הנפֿרֿדים.

י" וכלשון רש"י דלעיל (בהערה י). וכן הוא לשון רש"י בסוטה (לה. ד"ה אף הליכתו).

טו וכמו שצוה להם לראות (יג, יט) ומה האָרץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הַטּוֹבָה הִיא אִם רָעָה וְגו' הַשְׁמָנָה הִיא אִם רָזָה, הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין, וְהַתְּחַזְקָתָם וְלִקְחָתָם מִפְּרִי הָאָרֶץ.

וכן מוכח בלשון הפסוק וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָזְנוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ יָגֹם זָבַת חֵלֶב וְדָבָשׁ הִיא וְזֶה פְּרִיָּה. אַפְסֵי כִי עוֹ הָעַם הִישֵׁב בְּאָרֶץ וְגו'. ופירש"י: זָבַת חֵלֶב וְדָבָשׁ. כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת 'אמת' בתחלתו אין מתקיים בסופו.

טו פירוש: בפרשיות של ספר דברים.

י" וממשך שם הכתוב: וַיִּדְעָתָּ הַיּוֹם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָעֹבֵר לִפְנֵיךָ אֲשֶׁר אָכְלָה, הוּא יִשְׁמִידֶם וְהוּא יִכְנִיעֶם לִפְנֵיךָ.

אזוי, אז ס'איז נישט מעגליך [אז] מיטן דרך הטבע זאלן זיי גובר זיין, גדלים ועצמים ממך, נאך וואס דען, נאך תזכר אשר עשה ה' אלקיך לפרעה ולכל מצרים (שם ז, יח).

ב

ואם כן מה חידשו המרגלים, והאידן חשבו להפחיד את ישראל בזה

[ונמצא] האט משה רבינו אויך געזאגט די זעלבע, [ואם כן] וואס האט מען זיי דערשראקן מיט דעם, האבן דען עפעס די מרגלים עפעס געזאגט 'נייעס'. [והאידן נתכוונו להוציא דיבה על ידי שהראו את הפירות].

כא

קושיא יא

גם צ"ב מה באמת היה "חטאם" של המרגלים, והלא אמרו את האמת, כי באמת היו פירותיה משונים וגדולים, וגם עמח משונה, שהיו עם גדול ורם בני ענקים

יא) [גם צ"ב מה חטאו המרגלים, והלא] לכאורה מ'האט זיי דאך געהייסן [זאגן מהות הארץ יושביה, ומהות הפירות, ובאמת היו גדולים ועצומים ומשונים], נו האבן זיי געזאלט זאגן ליגנט?

מ'האט זיי געהייסן זאגן החזק הוא הרפה, ומה הערים, און וואסערע מענטשן ס'איז דארטן, השמנה היא אם רזה, מ'האט זיי די אלע זאכן געהייסן זיי זאגן, זענען זיי דאך נאך מחויב געווען צו זאגן דעם אמת".

כב

קושיא יב

וברמב"ן מפרש דעיקר חטאם היה באומרם לשון "אפס" כי עז העם, דמשמע שמן הנמנע הוא לנצח אותם

און דער רמב"ן הקדוש זאגט", [כי] אין הכי נמי [שהיה להם להשיב כי עז העם, אלא מאי] מוז זיין נאך [אז] דער פעלער איז געווען ווייל זיי האבן געזאגט "אפס" כי עז, דאס לשון אפס זעט עפעס אויס אז ס'איז עפעס א שוועכע [=שוואכקייט, לנגד הכנענים], אז ס'איז נישט מעגליך [זיין] בייצוקומען, דאס איז געווען דער גאנצער חטא.

י" עיין קושיות אלו ברמב"ן (יג, ב) וז"ל: ויש כאן לשאל וכו', מה עשו המרגלים, כי משה אמר להם וראיתם את הארץ מה היא ואת העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב, ואמר להם בערים הבמחנים אם במבצרים, ועל כל פנים היו צריכים להשיבו על מה שצוה אותם ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות, וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם. ואל תחשוב כי היה פשעם באמרם "ארץ אכלת יושביה" בלבד, כי טרם שיאמרו להם כן היה מריבת כלב עמהם. וכן כתוב (דברים א, כח) אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו וגו', ובכאן כתיב (להלן יד ג) לנפל בחרב ישינו וטפנו יהיו לבו.

והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים האלה, והפליג להם בחזק העם ובמבצר עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם, כדכתיב שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלות ובצרות בשמים עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתצב לפני בני ענק, ואם היה פשע המרגלים וחטאתם 'בוה', למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם. ועוד מה טעם למשה רבינו בשליחות הזאת, אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב, ואם רעה או שהעם חזק, סבור הוא שיחזירם למצרים? [ועי"ש תירוצו לפי דרכו].

י" ברמב"ן (שם, כז-כח): וגם זבת חלב ודבש היא. בעבור שצוה אותם לראות השמנה היא אם רזה, השיבו לו כי היא שמנה, וגם זבת חלב ודבש היא. ועל שאלתו ה'ש בה עץ אם אין, השיבו לו "וזה פריה", כי כן צוה אותם להראותו. והנה בכל זה אמרו אמת והשיבו על מה שנצטוו, והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז והערים בצורות, כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם, כי כן צוה אותם החזק הוא הרפה, הבמחנים אם במבצרים, אבל רשעם במלת "אפס", שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין, כלשון האפס לנצח חסדו (תהלים עז, ט), ואין עוד אפס אלקים (ישעי' מה, יד). והנה אמרו לו, הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב, אבל 'אי אפשר' לבא אליהם, כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד, וגם ילדי הענק ראינו שם:

כג

אבל אחתי קשה, דהא באמת מצד המבט לא יכלו לנצח אותם כי אם כבח אלקי, וכמו שאמר גם משה רבינו ל'ישראל. וא"כ סוף סוף לא היה שום הכחשה בעצם הענין בין דברי משה עצמו לדברי המרגלים, א"כ מה היה חטאם. (י) וגם למה נתייראו ישראל כל כך עתה מדברי המרגלים, אם גם משה אמר כן שהכנענים חזקים מאוד

(יב) [אָבער] לכאורה איז אַ קשיא, [למה נתייראו ישראל כשאמרו] כִּי חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ, וואָס איז דאָ געווען, נו מ'האָט מושך געווען דעם גאַנצן כלל ישראל האָט מען דאָ מושך געווען מיט דעם, מ'האָט זיי דערשראָקן מיט אַ זאָך וואָס ס'האָט נאָר געפעלט [אין] דאָס 'לשון' [אָפּס]? האָבן זיי דאָך געקאָנט דעם 'לשון' זאָגן אַנדערש.

אַז אין דער גוף ה'זאָך איז דאָך נישט געווען קיין הִפְחָשָׁה, מילא אַזוי [אלמלי היה הכחשה בגוף המעשה] האָבן זיי געקאָנט זאָגן גלייבן זיי גיכער [לדברי המרגלים], ווייל זיי זענען געוועזן דאָס רוב, זיי זענען געווען אַכט און יְהוֹשֻׁעַ וְפִלֵּב זענען געווען נאָר צוויי, זיי זענען געווען צען און זיי זענען געווען צוויי, [כל זה היה מובן] ווען ס'איז אַ הִפְחָשָׁה אין די גוף המעשה, [משא"כ באם] אין די גוף המעשה איז דאָך נישט קיין הִפְחָשָׁה, [און] משה רבינו אַליין האָט אויך אַזוי געזאָגט, נאָר וואָס דען זיי האָבן נאָר געזאָגט 'אָפּס' כִּי עַז הָעָם, [אַז] מ'קען זיי נישט בייקומען, [על זה היו יכולים להכחישם, וכמו שאמרו יהושע וכלב עַל נַעֲלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַח לָהּ, ואינו מובן למה נתייראו ישראל כ"כ מחמת דברי המרגלים].

כד

אין אַמַּת'ן אַרִיין, דעם רמב"ן הקדוש אַליין איז דאָך דאָ שווער צו פאַרשטיין. [וואָס] ער זאָגט [אַז] דער גאַנצער חסרון איז געווען [ווייל] זיי האָבן געזאָגט אָפּס כִּי עַז הָעָם, דער גאַנצער פֶּחַד איז געווען [ווייל] מ'האָט זיי געזאָגט אַז די גְבוּרָה פון 'זיי' איז אַזוי גרויס אַז ס'איז נישט מעגליך [זיי צו בייקומען], כִּי חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ.

(המשך קטע זה, באות כו)

כה

- [אלא שבאומרם כִּי חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ, פירש עוד כִּי] כביכול כלפי מעלה [אמרו] גאָר, ווי רש"י זאָגט (יג, לא), דָּבָר גָּדוֹל דְּבָרוֹ [מרגלים באותה שעה] זאָגט דאָך די גמרא², אף בעל הבית אינו יכול להוציא את כליו [משם]. ולפי זה שפיר יתורץ מה היה חטאם. אבל גם זה הוא פֶּלֶא האִיך אפשר לומר כן על דור דיעה (עיין להלן בקושיא יג, באות לג-לה), ובודאי אינו כפשוטו (והביאור בזה עיין להלן באות צב) - .

כו

[ועכ"פ לפי פשוטו קשה] לכאורה [כאמור], אַז דאָס גאַנצע איז נאָר געוועזן 'דאָס'

² בגמרא סוטה (לה): וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוֹכַח וְגו'. אמר רבי חנינא בר פפא, דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, כִּי חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ, אל תקרי מִמֶּנּוּ אלא מִמֶּנּוּ, כביכול, אפילו בעל הבית [הקב"ה] אינו יכול להוציא כליו משם [הכוונה על האומות העולם שיושבים שם].

ועיין במהרש"א (יחידושי אגדות שם): קראו [את] הקב"ה בעל הבית בארץ ישראל, כמו שנאמר (מלכים ב' יז, כו) שהוא אלקי הארץ. ויש לפרש דרצ"ל דאף אם יביאם לשם לא יוכל להוציאם משם, ועל כן נתחייבו בכייה לדורות להוציאם משם. וכן נראה לפרש בפרק כל המנחות (מנחות נג:) וק"ל.

ובנועם אלימלך (כפרשתי): כִּי חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ, כביכול אפילו הקב"ה אינו יכול להוציא כליו משם, הם הכלים שיש שם עם הניצוצי הקדושה, וצריך הקב"ה בעצמו להעלותן, והוא הנקרא בעל הבית כנ"ל, ונאמרו דכביכול אפילו הוא אינו יכול להעלותן משם, כי הם חזקים מאד. ויהושע וכלב השיבו, לא כמו שאתם אומרים, אלא אם חָפֵץ בָּנוּ ד', פירוש שבדין תליא מילתא, אם נהיה מקובלין ורצויין לפניו אז נוכל להם, וְהָבִיא אֹתָנוּ כִּי, והכן היטב.

[שהכנענים חזקים יותר מִישראל], נו וואָס איז געווען דאָס גאַנצע [ענין מה "שנתייראו ישראל" כל כך מדברי המרגלים], אַז ס'איז נישט געווען קיין הַכְּתָשָׁה אין גוף הענין.

כז

קושיא יג

(עוד אחר אות לו)

מבואר ברמב"ן, דלאחר כל הנסים שנעשו עבור ישראל במצרים, אף האמונת העולם היה פשוט להם שיוכלו ישראל לעמוד נגד גבורה המבועית של הכנענים, ע"י שהקב"ה ילחם עבור בני ישראל. ומה שטען משה ואמר אל יושב הארץ הזאת וגו' מִבְּלָתִי יִכָּלֵת ה', זה היה רק שמואל יתלו הדבר בחזק כח העבודה וזה שלהם ח"ו, אבל לא בגבורה המבועית.

ס'שטייט אין רמב"ן הק' טאקע די וואָכעדיגע סדרה [על הפסוק] (יד, ג-טו) וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם כִּי הֶעֱלִית בַּכְּחָף אֶת הָעָם הַזֶּה, וְאָמְרוּ [אל] יוֹשֵׁב הָאָרֶץ וגו' מִבְּלָי יִכָּלֵת ה'. זאָגט דאָךְ רש"י^{כז}, זיי האָבן געזען עֲנָנָה עֲמֹד עֲלֵיהֶם, זיי האָבן דאָךְ געזען די אַלע נְסִים וואָס דו האָסט זיי געטון אין מִצְרַיִם, וועט מען נישט תולה זיין אַז ס'איז פֿאַר שְׁנָאָה, וועט מען זאָגן נאָר וואָס דען, חלילה מִבְּלָי יִכָּלֵת ה'. איי די אַלע נְסִים, [דאָס איז ווייל] אַקעגן זיי, - ס'איז אינו דומה דאָס שטאַרקייט פון מצרים, צו דאָס שטאַרקייט פון ל"א מלכים, - אַקעגן די מצריים האָט מען יאָ געקענט און אַקעגן ל"א מלכים וועט מען זאָגן מִבְּלָי יִכָּלֵת ה', קען מען נישט. - אזוי זאָגט דאָךְ רש"י פֿשט.

כח

פרעגט דער רמב"ן^{כח} ווי קען דאָס זיין, זאָגט ער, די נְסִים מִצְרַיִם זענען דען געווען אַז מ'האָט מיט זיי לוחם געווען [בפועל, בכדי] איך זאָל זאָגן אַז מיט שטאַרקערע פון זיי קען מען נישט, [והלא במצרים היה המכה באופן וואָס] מ'האָט צוגעגעמען נשמתם בְּרָגַע אַחַד - כְּחֻצוֹת הַלֵּילָה (בא יא, ד) - עַל יְדֵי הַמְּשַׁחֲתִית, [און] ביי דעם איז נישט קיין חילוק צי אַ גִּבּוֹר צי אַ חֲלוּשׁ. צי די אַלע מִכּוֹת וואָס ס'איז אויף זיי געקומען, חֲשֵׁף מיט בְּרָד, [ביי] די אַלע זאָכן וואָס איז אַ חילוק שטאַרקע צי שוואַכע, אַז ס'איז געקומען מן הַשָּׁמַיִם. ביי דעם קאָן מען נישט קיין חילוק מאַכן [בין גבור לחלוש]. זאָגט ער, ס'קען נישט זיין אַז די אומות הָעוֹלָם זאָלן דאָס זאָגן, [אַז] ווייל די זענען שטאַרקער קען מען נישט, און די קען מען יאָ.

כט

נאָר זאָגט דער רמב"ן^{כט}, דער פֿשט מוז זיין אַזוי, אַז זיי וועלן זאָגן אַזוי, אַז אַלְהֵי

^{כא} ברש"י (יד, ג-טו): וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם. ושמעו את אשר תהרגם: כִּי הֶעֱלִית. כִּי משמש בלשון אָשֶׁר, והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם, וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך, אלא יאמרו שכנגדם יְכַלֵּת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יְכַלֵּת להלחם: וזו היא וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הזאת, ומה יאמרו עליהם, מה שאמרו בסוף הענין, מִבְּלָתִי יִכָּלֵת ה', בשביל ששמעו כִּי אָתָּה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה ה' נראה להם, והכל בדרך חבה, ולא הכירו כִּךְ שנתקה אהבתך מהם עד הנה: וְהִמָּתָה אֶת הָעָם הַזֶּה כְּאִשׁ אֶחָד. פתאום, ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך וגו': מִבְּלָתִי יִכָּלֵת ה' וגו'. לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים, ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים, זאת יאמרו על יושב הארץ הזאת:

^{כב} ברמב"ן (יד, ג) הביא דברי רש"י, ועל זה כתב (בקשויתו): אם כן, יהיה "אֶל" יושב, כמו "על" יושב. וכן רבים. ולפי דעתי אין הכוונה למשה רבינו בטענה הזאת מפני שהכנענים חזקים וגבורים במלחמה ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים, כי ה' הכה את מצרים בְּדָבָר והמית בכוריהם ברגע, והביא עליהם מכות גדולות מן השמים, ונקל זאת בעיני ה' להכות בדבר הגבורים והחזקים כדלים וכחלשים.

^{כג} ברמב"ן שם (בתיוצו): אבל הכוונה בתפילה הזאת לאמר, יחשבו מצרים ויאמרו כי יש כח באלהי כנען להציל מידך, כי עשית במצרים ובאלהיהם שפטים עד שהוצאת העם הזה מקרבם, ולא יְכַלֵּת לעשות כן בכנען ובאלהיהם, והנה יהיה בזה חלול השם, ויחזקו ידי עובדי עבודה זרה. ואם כן יתכן שיהיה "אֶל" יושב הארץ הזאת כפשוטו, שיאמרו המצריים לאנשי ארץ כנען מִבְּלָתִי יִכָּלֵת ה' וגו'.

מִצְרִים, אֲזַיִיעַר אָפְגָאָט זייער עבודה זרה [של המצרים] איז נישט גענוג שטאַרק געווען, איבערדעם האָט מען כביכול דער בורא כל עולמים זיך געקענט מתגבר זיין, אָבער די עבודה זרה פון דאַרטן [של הכנענים] וואָס ס'איז אין ארץ ישראל, וועלן זיי זאָגן 'דער' איז שטאַרקער [מעבודה זרה של מצרים], און אַקעגן 'די' חס ושלום קען נישט כביכול. דעם האָט מען מורא געהאַט וועלן זאָגן די אומות, ממילא וועט מען געבן שטאַרקיט פאַר דער עבודה זרה. דעם האָט ער גע'טענה'ט [משה רבינו], זיי וועלן זאָגן פֿי חֵזק הוא מִמֶּנּוּ, 'די' עבודה זרה איז שטאַרקער. - אַזוי זאָגט דער רמב"ן.

ל

(יג) [ונמצא] זאָגט דאָך דער רמב"ן, אַז אפילו די אומות העולם האָבן אויך נישט געקענט זאָגן אַז וועגן גבורה [טבעית, לא יוכלו ישראל נגד הכנענים], נאָך די נְסִי מִצְרַיִם.

לא

[ויכן] דער פסוק זאָגט דאָך (עקב ז, יז-יט) [כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להוירישם], **לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעָה וּלְכָל מִצְרַיִם, הַמִּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאוֹתוֹת וְהַמוֹפְתִּים וְהַיָּד הַחֲזָקָה.**

לב

וואו ענד אלא שהגוים אף לא ראו את נסי מצרים, רק שמעו מהם. וא"כ כל שכן בני ישראל אשר ראו בעיניהם הנסי מצרים, בודאי לא יחשבו שמצד גבורה הטבעית לא יוכלו לעמוד נגד הכנענים

און נאָך מער, אפילו די אומות העולם האָבן עס נישט געזען, אָבער נאָכדעם וואָס ס'איז נתפרסם געוואָרן די נְסִי מִצְרַיִם איז נישט קיין מציאות צו זאָגן אַז אַקעגן שטאַרקער פון די מצריים כביכול קען מען שוין נישט. [וכל שכן בני ישראל אשר "ראו" בעצמם את כל הנסים, וכמאמר הכתוב הַמִּסּוֹת הַגְּדֹלֹת "אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ" (עיין זה להלן באות עה)].

לג

ואותו החשש שמען משה על האומות, שהם ימעו ויאמרו שהעבודה זרה של הכנענים חזק יותר ח"ו. זה ג"כ לא שייך לחשוש על בני ישראל, כי הם בודאי לא האמינו בעבודה זרה ח"ו

נאָר וואָס דען, מ'קען נאָר אַזויפיל זאָגן, [כאילו] 'די' עבודה זרה זייערע [של הכנענים] איז שטאַרקער [מעבודה זרה של המצריים].

[אָבער] דער אַמֶּת, איז דאָס דען אַ כלל [לחשוש על חשש טעות כזה, גם על בני ישראל]. ווי קען מען דאָס זאָגן אויפן כלל ישראל, האָט דען חלילה דער גאַנצער כלל ישראל חלילה געגלייבט אין עבודה זרה, [עד שנתפתו בעצת המרגלים ונתייראו מדבריהם].

לד

ואפילו בחטא העגל מבואר בדברי הרמב"ן שלא כִּנְנו לשם ע"ז ואלקות ח"ו, אלא להודות כח עליון למנהיג במקום משה

אפילו אויפן עגל זאָגט אויך דער רמב"ן אַליין^{יד} אַז ס'איז נישט געווען קיין עבודה זרה, [ווייל] זיי זענען נישט חלילה געווען אויף די בחינה [אז] מ'זאָל [זיי] קאָנען

^{יד} ברמב"ן כי תשא (לב, א): אבל הכתוב הזה נעשה לנו אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ, כי זה משה האיש אֲשֶׁר הָעָלָנוּ מִצְרַיִם לא ידענו מה היה לו! הוא מפתח לדעת נכון ענין העגל ומחשבת עושיו, כי בידוע שלא היו ישראל סבורים שמשה הוא האלקים, ושהוא בכחו עשה להם האותות והמופתים, ומה טעם שיאמרו כיון שהלך משה ממנו נעשה אלים. ועוד, כי בפירוש אמרו אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ, לא שיהיו נותנים להם חיים בעולם הזה או בעולם הבא. אבל היו מבקשים משה אחר, אמרו, משה שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה, שהיו המסעים על פי ה' ביד משה (בהעלותך ט, כג), הנה אבד ממנו, נעשה לנו משה אחר שיוורה הדרך לפנינו על פי ה' בידו, וזה טעם הזכירים משה האיש אֲשֶׁר הָעָלָנוּ, לא הקל אשר העלם, כי יצטרכו לאיש אלקים וכו' [עיין עוד שם]. ועוד שם (לב, ד): ויֹאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעָלֹךְ, גם זה הכתוב יורה אותנו, כי אין טיפש בעולם

ברענגען אלע לעבודה זרה. ס'איז דאָך נאָר געווען עפעס הוֹרֶדֶת הכּוֹחוֹת [במקום משה], ס'איז גאַרנישט געווען [קיין עבודה זרה]. ס'איז נאָר געווען [דער עונש] ווייל דער בורא כל עולמים האָט געזען אז פון 'דעם דָּרָך' [של העגל] וועט דאָס חלילה שפּעטער ברענגען צו זיי [החטא של] עבודה זרה, שפּעטער דאָס 'אַנדערע דור' וועט קומען - [ועל זה נאמר] (תשא לב, כה) 'לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם, [ומתרגם אונקלס] לְאַפְקָא שׁוּם בִּיש בְּדִרְהוֹן, - דאָס אַנדערע דור וועט קומען צו עבודה זרה. דאָס איז געווען דער חטא העגל. אָבער דעם אַליין איז נישט געווען [קיין עבודה זרה], נישט חלילה אַ בחינה גאָר [פון עבודה זרה], אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ן הקדוש טאַקע דאָרט אויפן עגל.

לה

וכל שכן לאחר חטא העגל, שכבר נכרתו כל עובדיה, ונשארו דור דעה כשרים, בודאי לא היה אצלם חשש טעות בעבודה זרה. וא"כ מה זה ועל מזה נתפתו כל כך מדברי המרגלים ונתייראו מלעלות, עד שנשאו כל העדה את קולם ויבכו על כל פנים ס'איז דאָך געווען אַ דור יְדֵעָה, וואָס ס'איז געווען נאָכ'ן חטא העגל איז דאָך שוין געווען [רק מאותן שלא טעו בהעגל], מ'האָט שוין מְכַפֵּר געווען [על חטא העגל], מ'האָט אויפגעשטעלט דאָס מִשְׁכָּן, און אידן האָבן תשובה געטון אויפן חטא העגל.

און דאָ [בחטא המרגלים איז געווען] וַתֵּשֶׂא "כָּל" הָעֵדָה - [עכ"פ דין] ראשי סנהדראות^{כה} - וַיִּבְכּוּ (יד, א), האָבן זיי אַלע זיך געשראַקן אַזוי, אַז מ'ברענגט זיי דאָ לְנֶפֶל בַּחֲרֵב נִשְׁיָנוּ וְטַפָּנוּ, [וכמו שאמרו וְלָמָּה ה' מְבִיא אֶתָּנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לְנֶפֶל בַּחֲרֵב נִשְׁיָנוּ וְטַפָּנוּ יִהְיוּ לְבֹז (שם, ג), חלילה האָבן דער גאַנצער עולם אַלע האָבן אָנגעהויבן צו זאָגן [דיבורים כאלה], דער גאַנצער כלל ישראל האָט זיך געשראַקן, איז געווען אַזאָ בְּכִיָּה געווען.

ווי קען דאָס גאָר זיין? זיי זענען חלילה געווען חס ושלום אַלע געווען עובדי עבודה זרה? דאָס איז דאָך זיכער נישט געווען. [והרמב"ן] ער זאָגט דאָך בפירוש אַרויס, דעם איז דאָך שוין נישט געוועזן דעמאַלטס [מבורר אצלם], ס'איז שוין נישט געווען [נאָ מקום לחשוש שיאמרו כן מחמת גבורה טבעית, שלא יוכלו ישראל להכניע להכנענים, כי כבר ידעו כולם שה' הוא העובר לפניהם].

שיחשוב כי הזהב הזה אשר היה באזניהם הוא אשר הוציאם מצרים, אבל אמרו כי כח הצורה הזאת העלם משם, והנה לא תמצא שיאמר בעגל בשום מקום אשר 'הוציאנו' מצרים, כי הם מודים במי שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (יתרו ב, כ), כי שמו הגדול הוא המוציא אותם משם, אבל יאמרו במקומות רבים אשר 'העלוק', כי יקחו זה במקום היד הגדולה המַחֲרִיבָתָם ים, הַשְׁמָה מִצְמִי יָם דָּרָךְ לְעֵבֶר גְּאוּלִּים (ישעי' נא, י), וזהו שנאמר (תהלים ק, כ-כ) וַיִּמְרוּ אֶת כְּבוֹדִם בְּתִבְנִית שׁוּר אֶכֶל עֵשֶׂב, ושם נאמר שִׁכְחוּ אֶל מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם, נִפְלְאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נוֹרָאוֹת עַל יָם סוּף, שִׁכְחוּ דְּבָרוֹ אֲשֶׁר צוּם, והנה עברו על לא תעשה לך אלהים אחרים על פני (יתרו שם, ג), כאשר רמזתי שם, ותבין זה.

ועוד שם (לב, כה): ואמר לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם, כי אפילו אותם אשר אין מחשבתם רעה, יוציאו עליהם 'לדורות' שמץ ודבה וכו'. וזה כדעת אונקלוס שתרגם לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם, לְאַפְקָא שׁוּם בִּיש בְּדִרְהוֹן. ולפי שאמר "בדריהון", נראה שרצה לפרש כי העגל אשר עשו יהיה שמץ רעה בדורות ישראל, כי יאמרו לא לחנם עשו אבותינו את העגל ועבדוהו, רק שידעו בו כי הוא אשר העלם מארץ מצרים ומצאו בעבודתו תועלת להם, ואף אנחנו נעשה כן כי טוב לנו לעבדו, כאשר היה הדבר בירבעם שאמר (מלכים א' יב, כה) רַב לָכֶם מִצִּלּוֹת יְרוּשָׁלַיִם הִנֵּה אֵלֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, ראה משה כי 'לדורות' וישעו בו. ושמצה ענין דבה רעה הוא לדברי אונקלוס, והוא לשון מורגל בדברי רבותינו, שמוגץ פסול (פסחים ג: יכו').

[ועיין בזה בהקדמת על הגאולה וזה"ת (מהדורות לשון קדשו, אדמו"ר, ועוד בכ"מ בדברי רבינו).

^{כה} כמו שפירש רש"י. ומקורו במדרש רבה (טז, כא) ותנחומא (סימן יב).

לו

ומה שאמרו נְתַנָּה ראש, ומפרש במדרש זה עבודה זרה, זה אמרו רק יחידים, וכמובאר במדרש כי דתן ואבירם הם שאמרו כן. אבל הכלל ישראל היו רחוקים אז מכל עניני עבודה זרה

[איי ס'שטייט] **נְתַנָּה ראש** [וְנִשְׁוֵבָה מִצְרִימָה] (שם, ד) [וכתב רש"י, ורבותינו פירשו דהוא לשון עבודה זרה]¹². שטייט¹³ [דאך שוין אז] ס'איז געווען 'יחידים' האָבן [עס] געזאָגט, ס'איז געווען דתן ואבירם, [דעס] וואָס איך דִּרְשֵׁן [נְתַנָּה ראש] זה עבודה זרה. אָבער על כל פנים דער כלל ישראל, קען מען דען זאָגן [אזוי]. ס'שטייט נאָר [וַיֹּאמֶר] "אִישׁ אֶל אָחִיו" נְתַנָּה ראש, אָבער דער כלל ישראל זענען שוין געווען דעמאָלטס 'ווייט' פון עבודה זרה.

לז

[וממילא קשה] ווי קען דאָס זיין [שנתייראו כל כך מדברי המרגלים]. [שהרי] לויט ווי דער רמב"ן זאָגט [בפסוק וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם], איז דאָך נישטאָ קיין אנדערער תירוץ [פארוואָס] מ'זאָל קלערן מ'זאָל זיך פאַרכטן אַז זיי [הכנעניים ול"א מלכים] זענען שטאַרקער [בטבע] פון די מצריים, איז נאָר דורכדעם [געווען דער חשש, שיטעו לתלות] דורכן כח פון זייער עבודה זרה. און דאָס' איז נישט געווען ביים כלל ישראל [חשש שיאמרו ככה].

[וממילא קשה] ווי קען זיין [אז] דער גאַנצער כלל ישראל האָט זיך געשראָקן [מדברי המרגלים], אַ זאך וואָס ס'איז כְּנֶגֶד הַשִּׁכָּל. [והגם] ס'שטעקט דאָך אין דעם אַלעמען ענינים גבוהים, נאָר וואָס דען, ס'מוז עפעס האָבן [אויך] אַן עֲנִין קְרוֹב לְפִשּׁוּטוֹ, וואָס מ'דאַרף דאָס וויסן. יעדע זאך דאַרף דאָך האָבן פֿשט.

לח

קושיא יד

וכן צ"ב על המרגלים עצמן, האידן טען כל כך, והלא היו כשרים וצדיקים מתחילה

(יד) די מרגלים אַליין, איז דאָך אויך נישט צו פאַרשטיין [האידן טען בזה]. זיי זענען דאָך געווען צדיקים און קדושים, און על פי ה', זיי זענען נבחר געוואָרן על פי ה', שטייט אַרויס אין מדרש¹⁴ [אז] הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט זיי זענען ראוי, - באותה שעה כשרים היו¹⁵, - אזוי זאָגט ער. און פון וואו נעמט זיך דאָס עפעס, אזוי גרויסער טעות, אויפאמאָל זאָלן זיי זיך אזוי איבערשרעקן, מ'זאָל אָפטון אַזא זאך. עפעס מוז דאָך אין דעם אויך ליגן עפעס אַן עֲנִין פֿנימי.

¹² בשמות רבה (כד, ב): נְתַנָּה ראש וְנִשְׁוֵבָה מִצְרִימָה, נעשה עבודת כוכבים ותלך בראשנו, ונחזור למצרים.

¹³ בתנחומא שמות (סימן י'): וַיֵּצֵא בְּיוֹם הַשְּׁנִי וְהָנָה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עֲבָרִים נְצִים (שמות ב, יג), מי היו, דתן ואבירם. והם שאמרו נְתַנָּה ראש וְנִשְׁוֵבָה מִצְרִימָה, [הם] שהמרו על ים סוף, והן שהותירו מן המן, דכתיב (בשלה טז, כ) וַיֹּתֵרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר, והם שיצאו לְלֶקֶט וְלֹא מִצָּאוּ (שם, כז), והם היו במחלוקתו של קרח, שנאמר (פינחס כו, ט) הוּא דִּתֵּן וְאַבִּירָם, שהן עמדו ברשתתן מתחלה ועד סוף.

ובשמות רבה (א, כט): וַיֵּצֵא בְּיוֹם הַשְּׁנִי וְהָנָה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עֲבָרִים נְצִים, זה דתן ואבירם, קראם נצים על שם סופם. הם הם שאמרו דבר זה, הם היו שהותירו מן המן, הם היו שאמרו נְתַנָּה ראש וְנִשְׁוֵבָה מִצְרִימָה, הם שהמרו על ים סוף.

¹⁴ בתנחומא (סימן ד) ובמדבר רבה (טז, ה). הובא לשונם לעיל בהערה א.

¹⁵ כן הוא לשון רש"י. והובא לעיל שם.

לט

והגם שטמון בכל זה ענינים פנימים, וגם כח השמן היתה בוה, אבל
מ"מ צריך איזה הסבר גם לפי פשוטו, להבין במה נתלה סברת טעומה

הגם ס'ליגט דאך אלעס אין דעם הויכע ענינים, און ס'איז דאך אודאי געווען א
פ'ח היצ'ר [אויך], נאָר אָבער [צו פאַרשטיין] וויאָזוי האָט זיך [עס] אַריינגעכאַפּט. דאָס איז
אויך געוועזן אויף אַן איידעלע בחינה, [אָבער] אַ שטיקל הַסֵּבֶר וואָס ס'קען זיין אין
דעם ענין, 'וואָס' דאָ איז געשען, [און] פון דער גאַנצער ענין, פון דער גאַנצער שַׁקְלָא
וַטְרָא דאָ [בין יהושע וכלב עם המרגלים]. און וואָס זיי האָבן דאָ געוויזן מיט די פִּירוֹת
(קושיא ט), כשם שפִּירוֹת משונה כך עֲמָה [משונה].

מ

קושיא מז - מתוך הדרוש

(טו) [בפסוק וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשִׁעַ בֶּן נּוּן יְהוֹשֻׁעַ, פירש"י התפלל עליו קה יושיעך מַעֲצַת מְרַגְלִים.
ויש להבין אם כבר התפלל על יהושע, למה לא התפלל גם על כולם שינצלו מלהכשל בשליחותם].

(הקושיא בדברי רבינו, באות קטו)

מא

קושיא מז - מתוך הדרוש

(טז) [ובתרגום יונתן מפרש, ויכרי חמא משה עֲנֻתְנוּתָהּ קרא משה לְהוֹשִׁעַ בֶּן נּוּן יְהוֹשֻׁעַ. וצריך
ביאור למה היה זה תלוי במדת עֲנָוָה שלו דייקא].

(התירוץ בדברי רבינו, באות קכו)

מב

קושיא יז - מתוך הדרוש

(יז) [בפסוק וַיָּהִם כָּלֵב אֶת הָעָם "אֵל מֹשֶׁה" וַיֹּאמֶר עֲלֶה נַעֲלֶה וְיִרְשְׁנוּ אֹתָהּ וגו'. יש להבין על פי
פשוטו יתור אומרו "אֵל מֹשֶׁה", הריהו סני לומר רק וַיָּהִם כָּלֵב אֶת הָעָם וַיֹּאמֶר עֲלֶה נַעֲלֶה וגו'. ורש"י מתרין
שאמר להם וכי זו בלבד עשה לנו משה וכו', אבל עדיין צריך הסבר בכוונת אומרו אֵל מֹשֶׁה].

(הקושיא בדברי רבינו באות צו)

מג

קושיא יח - מתוך הדרוש

(יח) [ובאומרו עֲלֶה נַעֲלֶה וְיִרְשְׁנוּ אֹתָהּ, פירש רש"י עֲלֶה נַעֲלֶה אפילו בשמים, והוא אומר עֲשׂו
סולמות וְעֲלֵו שם, נצליה בכל דבריו. וצ"ב למה נקט דברים כאלו לעשות סולמות בשמים, אשר
לכאורה אין להם מקום בהמציאות, ונראים רק כגִּנְזָמָא].

(הקושיא בדברי רבינו באות צו)

מד

ישוב הקושיות

(עד אחר אות מז)

נאָר לאָמיר זען דאָס ענין דערפון.

'קודם' האָב איך געקלערט אפשר, על פי פשוט צו פאַרענטפערן די סתירה (קושיא
(ז), וואָס רש"י זאָגט, און די גמרא, אַז יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב האָבן נישט גענומען פון די פִּירוֹת,
און דאָ [בתנחומא] שטייט דאָך גאָר אַז ס'איז געווען חֲגֵר - [מלבד מה שקשה על רש"י
והגמרא דהרין משה רבינו האָט דאָך געהייסן נעמען] [והאך עברו יהושע וכלב על ציווי מזה]
(קושיא 1), - און דאָ איז געווען [כָּלֵב] חֲגֵר חֲרָבֹוּ כְּכֹלִי זֵין, פונקט פאַרקערט גאָר, [דשאר
המרגלים] זיי האָבן נישט געוואָלט, און כָּלֵב האָט דוקא געוואָלט נעמען.

מה

התחלת ישוב קושיא ה - מדברי התרגום יונתן

בתרגום יונתן מפרש מאמר "וְהִתְחַזְּקֶתֶם" וְלִקְחֶתֶם מִפְּרִי הָאָרֶץ, דהכוונה שיעשו "קנין חזקה" בארץ. ומפרש בפירוש יונתן, שהוא על דרך שאמרו דאם אכל הלוקח מפירות השדה בפניו של המוכר, הוי "חזקה"

קען זיין אפשר.

[דהנה] דער תרגום יונתן זאגט^ל [על לשון הפסוק] "וְהִתְחַזְּקֶתֶם" [ולקחתם מִפְּרִי הָאָרֶץ], עשו בה חזקה, והתחזקתם [פירוש] התחזקו בה, ער האט געהייסן וְהִתְחַזְּקֶתֶם [אז] זיי זאלן טון א [קנין] חזקה. - אזוי טייטשט דא דער תרגום יונתן.

מו

דער [פירוש] יונתן - דער מפרש אויפן תרגום יונתן^{לא} - זאגט, וויאזוי איז דאס עפעס א "חזקה". ברענגט ער צי [וואס] די גמרא זאגט^{לב}, אז אכלה פירות בפניו [של המוכר] הייסט עס א חזקה. [ולכן בהמרגלים] מיט דעם וואס זיי האבן גענומען די פירות, מיט דעם האבן זיי א "חזקה" געטון אין "ארץ ישראל". אזוי זאגט ער. [ונמצא] מ'האט דאך גארנישט געברויכט [די פירות, אלא שלקחום לצורך חזקה].

מז

ער וויל זאגן קודם, [דהחזקה היה] ווייל זיי זענען געגאנגען [בגבוליה] לארבה ולרחבה^{לג}.

נאר ס'זעט דאך אבער אויס [בהמשך לשון הפסוק כאופן השני שבפי' יונתן, אז] ס'גייט ארויף [פירוש התרגום יונתן] אויף די פירות, [וכדכתיב] וְהִתְחַזְּקֶתֶם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרִי הָאָרֶץ, אז די פירות נעמען אליין, דאס איז געווען א חזקה. (המשך ישוב קושיא ה, באות ס)

מח

ישוב קושיא ו-ז

ולפי זה י"ל דמשה רבינו לא צוה אותם לשאת הפירות מארץ ישראל אל המדבר, אלא צוה אותם רק ליטלם שם במקומם, כדי לעשות קנין חזקה בארץ

[ולפי זה] קען אפשר זיין.

^ל בתרגום יונתן: ותעבדון חזקתא ותסבון מאבא דארץא.

^{לא} בפירוש יונתן (הנדפס בחומש מקראות גדולות): ותעבדון חזקתא. פירוש שיעשו חזקה בקרקע, שהרי הלכו בגבוליה, כדפירש"י בד"ה ממדבר צן (הובא להלן בריש הערה לג). וכן [עשו חזקה על] פירותיה, דהוי חזקה כשאכלה בפני המוכר.

^{לב} במשנה בבא בתרא (כח.): חזקת הבתים וכו', וכל שהוא עושה פירות תדיר, חזקתן שלש שנים. ובגמרא שם (לה.): אמר רבי אבא, אי דלי ליה איהו גופיה צנא דפרי, לאלתר הוי חזקה.

וברמב"ם (מכירה א, טו): המוכר שדה לחבירו ונכנס בה הלוקח וזרעה או נרה, או שאסף פירות האילן או זמרו וכל כיוצא בדברים אלו הרי זה קנה שהרי החזיק ואין אחד מהן יכול לחזור בו, וכן אם אסף המוכר סל של פירות ונתן ללוקח, קנה לוקח מיד בחזקה, שהרי גילה דעתו שהקנה לו שדה זו קנין גמור ונעשו פירותיה שלו. וכן נפסק בשלחן ערוך (חושן משפט קמב, א): אף על פי שאין חזקה בפחות מג' שנים, אם הביא המחזיק עדים שהמערער הגביה סל פירות משהו זו על כתפו של המחזיק להוליכם לביתו של המחזיק, לעצמו, הוי חזקה מיד.

^{לב} כפירש"י (יג, כא): הלכו בגבוליה באורך וברוחב, כמין גאם.

ועיין בגמרא בבא קמא (ח): אמר אב"י, ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו עליה עסיקין, עד שלא החזיק בה, יכול לחזור בו, משהחזיק בה אין יכול לחזור בו וכו'. מאימת הואי חזקה, מכי דייש אמצרי [פירוש משהלך בגבוליה].

ובתוספות שם (ד"ה משהחזיק): דדייש אמצריה. משמע דריסה בעלמא, שהולך סביב המצרים וכו'. ודעתו של אדם אע"פ שקנאו בקנין גמור, אם יצאו עוררין, יכול לחזור בו, כל זמן שלא הלך אמצרי השדה לארכה ולרחבה לראות ענייני השדה, והיינו דדייש אמצרי.

משה רבינו האָט געהייסן אַ 'חֲזָקָה' טון [בלקחת הפירות], אָבער נישט [צו] 'ברענגען אַהין' צו אידן די פירות, נאָר דעם וְהִתְחַזְקֶתָּם וְלִקְחֶתָּם מִפְּרִי הָאָרֶץ, [דאָס מיינט] מ'זאָל דאָרט נעמען 'בְּפִנְיֹו' [של הבעלים הראשונים, דהיינו בפני הכנעניים]. אָבער דאָס 'אַרויסטראַגן', דעם קער שוין נישט צו די "חֲזָקָה", [שהרין] דעם איז שוין 'שְׁלָא בְּפִנְיֵהֶם' געווען, אַרויסטראַגן פון לאַנד און עס ברענגען אַהין אין די מִדְבָּר.

איבערדעם דער וְלִקְחֶתָּם [מִפְּרִי הָאָרֶץ], מיינט מען נאָר 'דאָרט' אויפן אָרט, מ'זאָל דאָרטן נעמען, כדי ס'זאָל זיין אַ חֲזָקָה.

מט

ולכן באמת בשעת הקנין חזקה, מסר כָּלֵב את נפשו וחגר את חרבו, כדי לקיים מה שצוה משה רבינו, וכדברי התנחומא. אבל אח"כ בשעת הולכת המשא לא השתתפו יהושע וכלב, וכדברי הגמרא ורש"י דהם לא נטלו כלום [וממילא על הקנין חזקה] קען זיין, אויף 'דעם' האָט ער געהאַט מסירת נפש, כָּלֵב. [כדי] מ'זאָל מקיים זיין וואָס משה רבינו האָט געזאָגט.

אָבער דאָס 'ווייטער פירן' [מארץ ישראל לְמִדְבָּר], דעם האָבן 'זיי' שוין געפירט, להוציא דיבה. [ווען] זיי האָבן שוין געזען אז מ'טוט שוין יאָ די חֲזָקָה.

קען זיין, 'דעם' האָבן זיי [די מרגלים] נישט געוואָלט קודם, נאָר אָבער אז דאָס איז שוין יאָ געשען, כָּלֵב האָט אויסגעפירט, [איז שוין דאָס] 'אַהין ווייטער' [צו] אַרויסברענגען די פירות [אל המדבר], איז שוין געווען להוציא דיבה [נכתובנו].

[ולכן] אין 'דעם' האָבן זיי [יהושע וכלב] זיך נישט באַטייליגט.

מיט דעם קאָן מען פאַרענטפערן די סתירה פונעם מדרש [תנחומא] און די גמרא.

נ

הקדמה לשוב קושיא ח-ט, עס תוספת ביאור בשוב קושיא ו-ז
(עד אחר אות סב)

נאָר אָבער 'נאָך' דאָס ענין מבאר צו זיין, דאָס גאַנצע ענין [קושיא ו-ז], און דעם [סתירה פונעם] זוהר הקדוש [קושיא ח-ט] וואָס 'זיי' האָבן גענומען [יהושע וְכָלֵב בלבד], און [אז] ס'ליגט דאָ דער ס"מ.

קען זיין דאָס ענין דערפון.

נא

[קושיא ד]

למה הוצרך לומר הַיֵּשׁ בָּה עֵץ אִם אֵין, דלכאורה "אם אֵין" מיותר הוא, כי בלאו הכי מובן זה מאיליו

[וינקדים תחלה לבאר הפסוק] הַיֵּשׁ בָּה עֵץ אִם אֵין.

[דלכאורה קשה עור] וואָס איז דער "אם אֵין". [אויב] זאָגט הַיֵּשׁ בָּה עֵץ, ער הייסט קוקן צי ס'איז דאָ, ווייסט מען דאָך ס'איז פאַרהאַנדן אַ פאַל אַז ס'איז נישטאָ אויכעט. מ'גייט דאָך קוקן צי ס'איז דאָ [אָדער נישט], וואָס דאָרף ער אַרויסזאָגן אם אֵין.

נב

הקדמה לשוב קושיא א-ד

[נאָר] איך מיינ אפּשר, [אז] דער דָּרש מיטן פֿשֿט [קושיא ג] דאָס איז האַ בהא תליא, [וכידוע אז] דער דָּרש מיטן פֿשֿט מוזן האָבן אַ הִתְקַשְּׁרוֹת, ס'האָט אַ שייכות.

נג

הראשונים נחלקו בברכת על המוקח, אם לומר הנוסח ונאכל מפרה ונשבע משובה. דלכאורה אין לבקש על ביאת הארץ בכדי לאכול מפירותיה

[דהנה] ס'שטייט דער ב"ח זאגט (או"ח סימן רח), ס'איז ידוע וואס דער ב"ח זאגט דארטן ביי ברכת על המוקח.

דארט ברענגט דער טור דעם רא"ש^ל [שהיה אומר הנוסח דלהלן], וואס דער סמ"ג^ל איז דערויף מפקפק [על הנוסח] וואס מ'זאגט אין ברכת על המוקח ונאכל מפרה ונשבע משובה, מ'זאגט ובה' ירושלים וגו' והעלנו לתוכה ושמחנו בבניה ונאכל מפרה ונשבע משובה, איז ער מפקפק [וכי] מ'קומט דען [לארץ ישראל] לפרה הוא צריך^ל, גייט מען דען [אהין וועגן] עסן פון די פירות, אזוי ווי משה רבינו האט געזאגט^ל. וואס זאגט מען עפעס ונאכל מפרה, די פירות, וכי לפרה הוא צריך, וואס דארף מען פון דעם 'שמועסן', וואס דארף מען זאגן דעם ונאכל מפרה ונשבע משובה, זענען זיי מפקפק דערויף אין די ראשונים .. נישט צו זאגן ..

[און] דער ב"ח פארענטפערט דעם נוסח.

נד

הב"ח מתיר נוסח זה, דהבונה לבקש שתהיה השפעת הפירות מוצד הקדושה, באופן שהוא ראוי לנו לאכול מהם. כי בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, אין שום שר בארץ ישראל רק היא תחת ידו של הקב"ה, ואז נכנסת השפעת קדושה בהפירות ומקדש את האוכל, משא"כ אם חוטאין ח"ו והשכינה מסתלקת משם, אז הס"מ נעשה השר שלה, ואז גם השפעת הפירות הוא מוצד הטומאה ח"ו

זאגט ער דער ב"ח אזוי:

זאגט דער ב"ח^ל, ארץ ישראל איז ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה תמיד (עקב יא, יב), [והביאור בזה, וייל] אלע ארצות זענען אונטער א שר, נאר ארץ ישראל האט נישט קיין

^ל בטור (או"ח סימן רח): וכתוב בספר המצות, שיש לומר אחר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל, ונודה לך על הארץ ועל המחיה וכו'. וכתב עוד [בספר המצות], ויש אומרים ונאכל מפרה ונשבע משובה, ואין לאומרו, שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים מצות התלויות בה, עד כאן. ובהלכות גדולות ישנו, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה אומר וכו'. [כן הוא גירסת הבית יוסף בלשון הטור, שהרא"ש היה אומר. וצ"ע בחידושי הגהות שם אות א].

^ל בסמ"ג (עשין, מצוה כז): ויש ספרים שכתוב בהם וכו' ונאכל מפרה ונשבע משובה ונברך עליה וכו', ואין נראה לי כל כך לשון טוב, משום דאמרין בסוטה (יד.) גבי משה רבינו, אעברה נא ואראה וגו' (ואתחנן ג, כה), וכי משה רבינו תאב היה לאכול מפירותיה וכו'.

ובסמ"ק (מצוה קנא): ויש גורסין ונאכל מפרה ונשבע משובה, ולא נהירא כי אין לנו לחמוד ביאת הארץ ולהתפלל עליה, רק כדי לקיים המצות התלויות בה. ונהטור הזכיר סתם "ספר המצות" ויש לפרשו על סמ"ג או סמ"ק. ולשון הטור משמע יותר דכוונתו ללשון הסמ"ק, אבל סגנון דברי רבינו הם מתאימים יותר ללשון הסמ"ג.

^ל מלשון הגמרא סוטה (יד. המובא בסמ"ג): דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאזה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי 'לאכול מפרה' הוא צריך, או 'לשבע משובה' הוא צריך. אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי וכו'.

^ל כלשון הגמרא סוטה, המובא בהערה לו.

^ל בב"ח שם (אות ח) כתב: תימה [על קשית ספר המצות שהביא הטור], הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה, שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ, כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (לה. לה.) ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן "בתוכה" כי אני ה' שכן "בתוך בני ישראל". ואמר, אם תטמאו את הארץ, נמשכת הטומאה גם בפירותיה היונקים ממנה. וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שכן "בתוכה" ממש, בגוף הארץ, נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם אותה, ונמשך מזה כי גם כן אנכי מסלק שכניתי מתוך "בני ישראל", כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל, לפי שהשכינה היתה שורה 'בקרבים' ממש, ועתה באכלם פירות היונקים מטומאת הארץ, נסתלקה השכינה, כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות 'בתוך בני ישראל', יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל. ועל כן נחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפרה ונשבע משובה, כי באכילת פירותיה אנו גיונים מקדושת השכינה ומטהרתה, ונשבע משובה.

שֶׁר, ס'איז כביכול נאָר אונטערן בורא כל עולמים אַליין^{לט}. ממילא קומט די הַשְׁפָּעָה פונעם גאַנצן לאַנד דורך הקדוש ברוך הוא אַליין, האָט אַלעס אַ קדוּשָׁה, איבערדעם האָבן די פירות הָאָרֶץ אין זיך אַ קדוּשָׁה, זיי זענען מְקֻדָּשׁ דעם וואָס ער עסט זיי, און זענען נאָך מוֹסִיף קדוּשָׁה.

נה

אַבער חלילה אַז ס'איז דאָ חֲטָאִים [בארץ ישראל], און הקדוש ברוך הוא איז מְסַלֵּק שְׂכִינָתוֹ, אַזוי ווי ס'שטייט די גמרא רעכנט אויס [בכמה מקומות]^מ אַזעלעכע חטאים [וואָס] איז גורם סילוק שכינה. נו וויאָזוי קומט די הַשְׁפָּעָה, קיין שֶׁר איז נישטאָ, און הקדוש ברוך הוא איז מְסַלֵּק שְׂכִינָתוֹ. דעמאָלטס כאַפט זיך אַרױף דערויף דער ס"מ, קומט די הַשְׁפָּעָה פון דאָרטן.

ממילא [בזמן שחוטאין שם] חלילה קומט עס גאָר פון אַ מקור הטומאה, ברענגט [עס] נאָך טומאה פאַר די וואָס זיי עסן די פירות. ממילא קאָן מען דאָך גאַרנישט עסן [דערפון, ווייל] ס'ברענגט דאָך נאָך טומאה.

נו

איבערדעם איז מען מְתַפַּלֵּל, - אַזוי זאָגט דער ב"ח, - אַז מ'איז מתפלל וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ ס'זאָל זיין אויף דער בחינה [פון] "וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ" וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ, אַז מ'זאָל קאָנען עסן פון די פירות, [דהיינו שיהיה באופן] ס'זאָל ברענגען קדוּשָׁה, נישט חלילה קיין טומאה.

אַזוי זאָגט דאָרטן דער ב"ח, מיט דעם איז ער מְיַשֵּׁב דעם נוסח.

נז

וכן נשאר המנהג לומר גם נוסח זה, וכמו שמתרין אותה הב"ח

און ס'איז דאָך געבליבן אַזוי [דער מנהג], ווי מ'זעט דאָך מ'זאָגט דאָך דעם נוסח יעדערער, ס'איז אַזוי דער נוסח אין בְּרִכַּת עַל הַמִּזְבֵּיחַ, [לומר גם בקשת] וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ.

נח

ונמצא כי אם אין שם כח הקדושה בארץ ישראל, אז בא השפעת הארץ והפירות ע"י הס"מ ח"ו

ממילא קומט דאָך אויס, חלילה אַז ס'איז נישטאָ דאָרטן קיין קדוּשָׁה, אַז ס'איז חלילה דאָ עבירות, איז נישטאָ קיין שֶׁר, [וממילא] קומט די הַשְׁפָּעָה פון ס"מ וְכִפָּה דִּילִיָּהּ, אַ הַשְׁפָּעָה אין די פירות.

ישוב קושיא א-ג

ולפי זה שפיר מקושר הדרש עם הפשט, דהפשמ הוא שצוה לראות ה'ש ב'ה עיין, דהיינו אילן "מאכל" כפירוש התרגום יונתן, והיינו אם ראוי לאכול שם מהפירות, וזה תלוי בהדרש, אם יש שם "אדם כשר" וצדיק שיגין עליהם בוכתו כפירוש רש"י, דאז באים השפעת הפירות מצד הקדושה באופן שראוי לאכול מהם

איבערדעם קען זיין, דאָס איז טאַקע דער פֿשט.

[כי משה רבינו צוה לראות] ה'ש ב'ה עיין, [ופירש"י אדם כשר שיגין עליהם, וממילא] אַז ס'איז דאָ אַן אדם כשר שיגין, ער ברענגט אַריין קדוּשָׁה, ממילא איז [עס] אַילן "דְּמִיכָל" [כפשוטו, וכפ"י התרגום יונתן, ווייל דעמאָלטס] קען מען עסן פון די פירות.

^{לט} עיין ברמב"ם פרשת אחרי (יח, כה).

^מ עיין בגמרא ברכות (ה: כז:), שבת (לג:), יבמות (סד:), סוטה (ג: מז:), וסנהדרין (ז:), ועוד.

איבערדעם איז דאָס נישט קיין חילוק דער פֿשט מיטן דרש, ס'איז הא בהא תליא מא.

נט

ישוב קושיא ד

והוסיף לומר "אם אין", דהיינו שאם אין שם אדם כשר, או אפילו כשיש שם אילנות ופירות, הם חשובים כאֶפֶס "אין" [ולזה אמר] הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אֲדַעַר גָּאָר "אם אין", [ואין הכוונה שמא אין שם אפילו אילן אחד (כדלעיל בקושיא ב)], ורצה לומר כי] אפילו ווען ס'איז דאָ [פירות] איז עס אויך "אין", ווייל ס'ברענגט חלילה [היפוך הקדושה, און] אַז ס'ברענגט טומאה, ווערט דערפון "אֶפֶס וְאִין", איבערדעם זאָגט ער דאָס ..

ס

המשך ישוב קושיא ח

ואו העצה הוא "וְהִתְחַזְקֶתֶם", שיעשו בה קנין חזקה באופן שהם יהיו נעשים הבעלים והמושלים של הארץ (אשר הם היו כשרים וצדיקים באותה שעה), ועי' יכניסו השפעת הקדושה בהארץ ובהפירות, וְלִקְחֶתֶם מִפְּרִי הָאָרֶץ, שיהיה ראוי ללקיחה ואכילה לבני ישראל²²

נאָר וואָס דען איז די עצה [האין להכניס קדושה בהפירות, אף באופן "אם אין"]. משה רבינו האָט זיי אָן עצה געגעבן, "וְהִתְחַזְקֶתֶם" ווי דער תרגום יונתן טאקע, ווי דער תרגום יונתן זאָגט פֿשט, דער תרגום יונתן זאָגט וְהִתְחַזְקֶתֶם, מ'זאל טון אַ "חֲזָקָה".

זיי זענען דאָך געווען צדיקים און כְּשָׁרִים [בשעה שנבחרו, ולזה אמר להם] זיי זאָלן טון אַ חֲזָקָה [שיהיו הם הבעלים] און זיי זאָלן דאָרט מוֹשֵׁל זיין, ממילא אַלדינגס קומט דאָך פונעם כַּח הַמוֹשֵׁל, דאָרטן וואו דער שרש לַמַּעֲלָה איז די הַשְׁפָּעָה, [וממילא] אַז זיי וועלן טון אַ חֲזָקָה דערינען, וועלן זיי ברענגען קְדוּשָׁה, וועט 'פון דאָרט אויס' קומען די קְדוּשָׁה [בהפירות], אַז זיי וועלן עס מְחַזֵּק זיין, אַז זיי וועלן זיין די מוֹשְׁלִים.

סא

המשך ישוב קושיא א-ג

איבערדעם איז דאָס טאקע מְקוֹשֵׁר, דאָס אַלעס וואָס ער האָט געזאָגט [בציווי משה להמרגלים].

[שצוה לראות] הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ, אדם כשר שיגין עליהם, ממילא איבערדעם זאָגט דער תרגום הַיֵּשׁ בָּהּ אֵילָן "דְּמִיכָל", ער מיינט נישט [סתם צו עס], האָבן זיי דען געקלערט אַז ס'איז נישטאָ "קיין אֵילָן" איז נישטאָ אין ארץ ישראל, עפעס אַ הוה אמינא (כדלעיל בקושיא ב).

[נאָר] דער תרגום זאָגט אָבער, אַזא אֵילָן [וואָס] ס'זאל זיין "דְּמִיכָל", מ'זאל קאָנען פון אים עסן [א ערליכער איד]. אַזוי ווי דער ב"ח זאָגט [פֿשט] אַז ס'זאל זיין "וְנִאכָל מִפְּרִיָּה, אַז מ'זאל קענען זאָגן וְנִאכָל מִפְּרִיָּה וְנִשְׁבַּע מְטוּבָּה, מ'זאל קאָנען מתפלל זיין [על האילן כך].

[וממילא] אַז ס'איז אֵילָן "דְּמִיכָל" [שראוי לאוכלן], אין דעם ליגט שוין טאקע [אויך]

²² ועיין בחינה זו בביאור הפסוק הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אֵם אֵין, בס"ג שלח תשי"ג (בעיר קליוולאנד, נדפס בלשה"ק בדברי יואל שלח עמוד שט), וס"ג קדושים תשי"ד, שלח תשכ"א, שלח תשכ"ה (על הספינה בדרוכו לאה"ק), וביום א' אמור תשכ"ה, ועוד.

²³ וכההמשך דלקמן באות סב.

דער דָרש, אדם כשר שיגין עליהם, איז דאָס הא באהא תליא, ליגט טאַקע אין דעם לשון פונעם תרגום וואָס ער זאָגט אַילן דְמִיכָל ליגט דער דָרש אַז ס'איז דאָ אדם כשר שיגין, [ווייל] דאָס איז הא באהא תליא.

סב

סיום ישוב קושיא ד-ה

אַבער חלילה "אַם אַין", האָט זיי משה רבינו אַן עצה געגעבן וְהִתְחַזְקֶתֶם [שהם יעשו חֲזָקָה ויהיו המושלים], אַזוי אַרומער וְלִקְחֶתֶם מִפְּרִי הָאָרֶץ [שיהיה ראוי ללקיחה ואכילה לבני ישראל].

סג

ישוב קושיא ח-מ, עס תוספת ביאור בישוב קושיא ו-ז

יהושע וכלב היה להם מסירת נפש לקיים ציווי משה, לעשות חזקה בארץ ע"י אנשים כשרים, בלקיחתם מִפְּרִי הָאָרֶץ. ולכן חגר פֶּלֶב כלי זין נגד המרגלים עבור זה, וכדברי התנחומא

איבערדעם איז רעכט.

יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב הָאֵבֶן דָּאךְ דאָס געזען, אַז משה רבינו האָט געשטעלט פריער אַ תְּנַאי, וויאָזוי איז וְלִקְחֶתֶם מִפְּרִי הָאָרֶץ, אַז ס'זאָל זיין וְהִתְחַזְקֶתֶם [לעשות חֲזָקָה ע"י צדיקים, כדי שיכנס קדושה בהפירות. כי באותה שעה] זיי זענען געווען כְּשָׁרִים. איבערדעם האָט ער [פֶּלֶב] געהאַט מסירת נפש אַז דאָס זאָל געשען, [ער שחגר חרבו נגד המרגלים] (וכדברי התנחומא).

סד

אבל אח"כ כשנצטרפו שאר המרגלים בהקנין חזקה ובהולכת המשא, והיתה הליכתם בעצה רעה, שוב לא נמלו עוד יהושע וכלב חלק בנמילת הפירות, וכדברי הנמרא ופירש"י

[ווען] ער האָט אַבער געזען אַז זיי [המרגלים] האָבן אַבער אָנגעהויבן שוין [בעצה רעה, וכדכתיב (יג, כו)] וַיִּלְכּוּ וַיָּבֹאוּ, [ופירש רש"י]²² ס'איז געווען בַּעֲצָה רָעָה [הליכתן כביאתן], ס'האָט זיך שוין דאָרט אַרויסגעשטעלט אַז ס'איז געווען בַּעֲצָה רָעָה, האָט דאָךְ שוין נישט געטויגט 'זייער' חֲזָקָה, דער וְהִתְחַזְקֶתֶם האָט נישט געטויגט, איז געווען [גאָר] אַ חסרון דער וְהִתְחַזְקֶתֶם [של המרגלים], ממילא האָט מען שוין נישט געקאָנט נעמען מִפְּרִי הָאָרֶץ.

סה

ובתחילה כשהיה הנמילה ע"י כח הקדושה, או לא היה כח להמרגלים ליקח מהפירות, ורק יהושע וכלב בלבד לקחו מִפְּרִי הָאָרֶץ, וכדברי הזוהר בפרשתן

איבערדעם איז דאָס פאַרענטפערט די סתירה [שבין הגמרא ותנחומא והזוהר]. וואָרן קודם איז טאַקע יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב אַליין געווען ברצון צו נעמען, [ואדרבה] ס'האָט קיינער נישט געקאָנט נעמען [רק הם], ס'איז געווען [החזקה שלהם על ידי] מְקוֹר הַקְדוּשָׁה, איז עס נאָר בְּכַח געווען צו נעמען נאָר יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, האָט קיין אַנדערער נישט געקענט (וכדברי הזוהר בפרשתן).

סו

אבל אחר כך השתתפו המרגלים בוה, והכניסו בוה כוונה רעה, ונעשו הם העיקר, ושוב לא השתתפו עוד יהושע וכלב, וכדברי הנמרא ורש"י

אַבער דערנאָכדעם אַז ס'איז געווען וְהִתְחַזְקֶתֶם [גם על ידי המרגלים], און זיי האָבן

²² ברש"י שם: וַיִּלְכּוּ וַיָּבֹאוּ. מהו וַיִּלְכּוּ, להקיש הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה.

מחזיק געווען [פי' שעשו הקנין חזקה] מיט אן עצה רעה, ממילא איז דאך געקומען די השפעה פונעם ס"מ וסייעתו (וכדברי זוהר בפרשת שופטים), האבן 'זיי' באקומען דעם פת, [וממילא] האט שוין יהושע ופלב נישט געקענט (וכדברי הגמרא ורש"י), איז שוין פארקערט געווען, האבן 'זיי' [המרגלים] שוין באקומען דעם כח צו 'פירן' [די פירות ווייטער ביז צום מדבר].

סז

ואז שוב נעשה הולכת המשא ע"י כח הס"מ ובת זוגיה, וכדברי זוהר בפרשת שופטים, ואין הכוונה שהם היו המוליכים בפועל, אלא שהיתה ההולכה ע"י השלוחים שלהם, וכח השפעתם הוא שנכנס בהפירות^{טז}

מיט דעם איז פארענטפערט די סתירות.

מיט דעם איז רעכט וואס דער זוהר הקדוש זאגט אין פרשת שופטים, וישארו כמות בשנים, די צוויי איז געווען ס"מ ובת זוגו, ווארן ס'איז געווארן דורך 'זייער' והתחזקתם [של המרגלים], איז שוין נישט געווען [דערין] דער פת הקדושה.

[און] מיט דעם זענען פארענטפערט די אלע סתירות, [נעולים יפה] די אלע מאמרים [שבדברי חז"ל. ווייל] ס'איז ביידע אמת געווען, אלדינגס איז געווען אמת, אז 'קודם' איז געווען יהושע ופלב, און זיי האבן געזוכט [לקיים ציווי משה], איז געווען דער והתחזקתם. אבער אזוי ווי 'זיי' האבן זיך מתגבר געווען, און דער פת השטן האט זיך מתגבר געווען, נאך כבר היה להיפוך, ולכן יהושע וכלב לא נטלו כלום]. (ההמשך לזה, באות עא)

סח

הקרמה לישוב קושיא י"ד

דברי הב"ח הנזכר, מתאימים עם דברי הרמ"ע מפאנו בביאור הפסוק יגער ה' בך השטן הבחור בירושלים, שעל זה גופא הוא הגערה על השמן, על מה שבוחר להתגבר נגד כח הקדושה בירושלים וארץ ישראל, יותר מבשאר ארצות, [כדי שיוכל הוא להיות המושל שם במקום הקדוש רח"ל]

און דאס שטימט [דברי הב"ח] מיט דעם וואס דער רמ"ע מפאנו זאגט^{טז}, דער רמ"ע מפאנו טייטשט, - ס'איז א פלא, - אין עשרה מאמרות טייטשט ער [דעם פסוק] (זכרי' ג, ב) יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבחור בירושלים.

לכאורה דער הבחור בירושלים גייט דאך ארויף אויפן בורא עולם, און דער בורא כל עולמים איז בוחר בירושלים, [ואם כן קשה] וואס האקט ער איבער אינדערמיט מיטן 'שטן', [שהרי] יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך [נקאי על השטן, און] הבחור בירושלים גייט דאך צוריק צום באשעפער. ער העט געדארפט צו זאגן יגער ה' הבחור בירושלים [בך], דער הבחור בירושלים גייט דאך ארויף אויף [יגער] ה', פארוואס האקט ער איבער [אינדערמיט].

^{טז} וכההמשך דלקמן באות עא.

^{טז} בעשרה מאמרות (חקור דין ח"ב, ז): וידוע מאי דתנא ליה ההוא סבא לאב"י (סוכה נב). הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, וזהו להשלמת המבחן, שהוא גורם כי גם את זה לעמת זה עשה האלקים (קהלת ז, יד), ההוא יקרא נהנה מיגיעו, וגדול מירא שמים (ברכות ח). שאין יצרו תוקפו, אבל זה נהנה ונשכר ממה שהוא יגע ועמל לכופ את יצרו. וכן כתיב (ויאל ב, כ) ואת הצפוני ארחיק מעליכם וגו' כי הגדיל לעשות, ודרשו (סוכה שם) בתלמידי חכמים יותר מכולם וכו'. ומזה יובן פשט אמתי נכון וברור בפסוק יגער ה' בך הבחור בירושלים, אמר כי ראוי ומחוייב שיתמה השטן מגערה ראשונה [שהוא] 'בכלל', ומגערה אחרונה [שהוא] 'בפרט' על היות השטן בוחר להתגבר כנגד הפכו, בירושלים עיר הצדק קריה נאמנה.

ורבינו כבר האריך בזה בס"ג בא תשט"ו (לשון קדשו טו) ובשלח תשט"ו (לשון קדשו טז), ועוד.

סט

איבערדעם טייטשט ער, זאגט ער אין עשרה מאמרות, אז דער פֿשט איז אזוי:
 הקדוש ברוך הוא וועט גוער זיין אינעם שטן, פֿאָרוואָס [ער איז בוחר בירושלים].
 ס'גייט טאָקע אַרויף [אומרוי בַּחֲבֵר בִּירוּשָׁלַיִם] אויפֿן 'שטן'. יִגְעַר ה' בֶּף הַשָּׁטָן,
 הקדוש ברוך הוא וועט גוער זיין אינעם שטן, 'ווייל' ס'איז געווען בּוֹחֵר, ווייל ער
 האָט בוחר געווען בִּירוּשָׁלַיִם, טאָקע 'דאָס' וועט זיין די גַּעְרָה אויפֿן שָׁטָן "פֿאָרוואָס
 האָסטו עפעס בוחר געווען אין ירושלים".
 אזוי טייטשט דער רמ"ע מפאנו אין עשרה מאמרות.

ע

און דאָס פֿאַרשטייט מען, דאָס שטימט מיט די דיבורים פונעם ב"ח, וואָס דער
 ב"ח זאָגט אַז ווען ס'ווערט סְלוֹק שְׂכִינָה חֲלִילָה, ווערט אַ מוֹשֵׁל דער ס"מ, דאָס איז
 דאָך דער שָׁטָן [ולכן מתגבר שם השטן יותר, כדי שיהי' המושל שם ח"ו]. איבערדעם איז דער יִגְעַר
 ה' בֶּף הַשָּׁטָן, איז דאָס מרומז די ביידע אינאיינעם [דברי הב"ח והרמ"ע], איז דאָס מְקַשֵּׁר
 [דברי שניהם], איבערדעם זענען די ביידע, איז דאָס אייניג מיטן פריערדיגן [בחינה].

עא

המשך ישוב קושיא ו-ז ח-ט

איבערדעם דאָס קען זיין, דאָס איז טאָקע זאָגט דער זוהר הקדוש, וַיִּשְׁאַהוּ בְּמוֹט
 בְּשָׁנִים, ס"מ ובת זוגו.

לכאורה - אין אַמְתָּן אַרְיִין - מיינט מען דען אַז זיי האָבן געטראָגן בפועל, בפועל
 האָבן דאָך עס געטראָגן 'מענטשן' וואָס זענען געגאַנגען.
 נאָר [הכוונה כן] די השפעה, דער כח איז געקומען פון דאָרטן. וַיִּשְׁאַהוּ בְּמוֹט
 בְּשָׁנִים, פון 'די צוויי' איז געקומען דער כח פון דער מִשָּׁא, אזוי מוז איך דאָך זאָגן
 [פֿשט בדברי הזוהר].

ס'איז דאָך איבעראַל אזוי, זיי טוען דאָך נישט אַליין בפועל, זיי האָבן דאָך נאָר
 שלוחים וואָס זענען זייערע כוחות, וואָס זיי שטאַמען פון זיי, שלוחים, ושלוחו
 'כמותו', ווערן זיי אזוי אָנגערופן [על שמם].
 איבערדעם, דאָס איז געווען די השפעה פונעם ס"מ.

עב

איבערדעם איז טאָקע רעכט אויך די סתירה.
 קודם האָט קיינער נישט געקענט טראָגן, [בין] ווילאַנג ס'איז געווען [אַז יהושע
 וכלב] זיי האָבן זיך מִתְגַּבֵּר געווען בְּכַח קְדוּשָׁתָם [לקצוץ הפירות], האָט נישט געקאַנט
 טראָגן קיינער, נאָר יהושע וכלב.
 אָבער אזוי ווי ס'איז געווען פֿאַרקערט, [דהמרגלים] זיי זענען געווען - [כמו שנאמר
 עליהם (יד, כז) עַד מָתִי לְעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת^מ - זיי זענען געקומען בְּעֵצָה רָעָה, [און] זיי
 זענען געווען אַ גאַנצע עֵדָה [דהיינו 'מנין' של עשרה אנשים]^מ, איז [שוין] געוועזן
 פֿאַרקערט [דיהושע וכלב לא נטלו כלום]. איז פֿאַרקערט געווען.

^מ ופירש רש"י: אלו המרגלים, מכאן לעדה שהוא עשרה (עיין בהערה שלאחר זה).

^מ כמבואר במשנה סנהדרין (ב:): וּמִנֵּין לְעֵדָה שֶׁהִיא עֶשְׂרֵה, שֶׁנֶּאֱמַר עַד מָתִי לְעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת, יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב.

עג

איבערדעם איז געוואָרן [פאַרקערט, אַז יהושע וכלב לא נטלו כלום], ווייל ס'איז געווען וְהִתְחַזְקֶתָּם [ע"י המרגלים] איבערדעם האָט זיך 'אויפגעהערט' דער [ציווין] וּלְקַחְתָּם מִפְּרִי הָאָרֶץ, ער [משה רבינו] האָט דאָךְ געלייגט אַ תנאי נאָר וְהִתְחַזְקֶתָּם [ע"י כשרים וצדיקים], אַזוי ווי מ'האָט פֿאַר זיי געזאָגט [באותה שעה שכשרים היו, אַז] מִיטן כַּח הַקְדוּשָׁה וועלן זיי טון אַ חֲזָקָה דערינען, [און] אַזוי אַרומער זאָל זיין וּלְקַחְתָּם מִפְּרִי הָאָרֶץ [שיהיה ראוי ללקיחה ואכילה (וכדלעיל באות סב)].

[אַבער] אַז דאָס איז נִשְׁתַּנָּה געוואָרן, האָבן זיי [יהושע וכלב] שוין נישט געברענגט, זיי האָבן שוין געזען ס'איז נישט 'דעס', ס'איז שוין נישט דעס וואָס משה רבינו האָט אָנגעזאָגט. איבערדעם איז דאָךְ עס ווי רש"י ברענגט די גמרא, האָבן זיי שוין נישט געוואָלט נעמען.

על כל פנים מיט דעם זענען מיושב די סתירות פון דברי חכמינו ז"ל.

עד

הקדמה לישוב קושיא י"ד

(עד אחר אות פג)

אַבער וואו קומט אידן [זאָלן זיך טועה זיין בדברי המרגלים] (קושיא יב-יג).

[און] קאָן זיין אפשר [לייזשן] וואָס זיי האָבן געזאָגט וְזֶה פְּרִיָּה (קושיא י).

עה

נאָר דאָס ענין דערפון, דער גרויסער טעות וואָס דאָ איז געשען, עפעס האָט דאָךְ געמוזט זיין, [ולבאר] וואו איז דער 'מקור' הַטעות, [שהרי לכאורה] איז דאָךְ קשה ווי כ'האָב פריער געפרעגט (בקושיא יג) זיי האָבן זיך געשראָקן ווייל זיי זענען עֲנָקִים? ווייל זיי זענען שטאַרק?

[והלא אי אפשר לומר כן], ווי דער רמב"ן זאָגט (כדלעיל בקושיא יג), [אַז] נִטְאָמָאֵל די 'גוֹיִם' האָבן דאָס געקענט זאָגן נאָךְ [די נְסִי מַצְרַיִם אַז מ'קען נישט קעגן זיי [מחמת] פון זייער גְבוּרָה. איבערהויפט 'אידן', וואָס זיי האָבן אַליין 'געזען מיט די אויגן', הַמִּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת "אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיהֶם" (וכדלעיל באות לב).

[ואם כן יש להבין] פון וואו נעמט זיך דער טעות?

עו

[קושיא יז]

בפסוק וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם "אֵל מִשָּׁח", יש להבין לפי פשוטו יתור אומרו "אֵל מִשָּׁח"

נאָר דאָס איז טאַקע דאָס ענין דערפון.

[דהנה] לכאורה שטייט אין פסוק וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם אֵל מִשָּׁח, דער "אֵל מִשָּׁח" לכאורה האָט דאָךְ קיין שום פֿירוש נישט, עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ. [דהיה סגי שיאמר] וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם, ער האָט שטיל געמאַכט. [ווען די מרגלים] זיי האָבן געזאָגט כִּי חֲזָק הוּא מִמֶּנּוּ, האָבן זיי [יהושע וכלב] געזאָגט ניין, עֲלֵה נַעֲלֶה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ. [אַבער] וואָס איז דער "אֵל מִשָּׁח", [ודיו לומר] וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם.

ובמשנה מגילה (כג): אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו' פחות מעשרה. - ובגמרא שם: מנא הני מילי, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, דאמר קרא (אמור כב, לב) וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כֵּל דְּבִר שְׂבָקוּשָׁה לֹא יֵהָא פְּחוּת מִעֶשְׂרֵה. מאי משמע, דתני רבי חייא אחיא תוך תוך, כתיב הכא וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וכתיב התם (קרח טז, כא) הִכְבִּדְתִּי מִתּוֹךְ הָעֵדָה, ואתיא עדה עדה, דכתיב התם עַד מָתִי לְעֵדָה הָרְעָה הַזֹּאת, מִה לְהֵלֶן עֶשְׂרֵה אֶף כָּאן עֶשְׂרֵה. - [ועיין בדברי רבינו להלן באות קכז].

עז

ורש"י מתרץ שאמר להם וכי זו בלבד עשה לנו משה וכו', אבל עדיין צריך הסבר בכונת אומר אל משה רש"י זאגט^מ [לייטש זע, דכוונת הכתוב הוא] ויהס פֿלֶב [מיט דעם וואָס] ער האָט געזאָגט וכי זה בלבד עשה לנו משה, האָבן זיי געמיינט ער וועט זאָגן עפעס שלעכטס, האָט ער אויסגעפירט עֶלָה נַעֲלָה [וְיִרְשְׁנוּ אֹתָהּ]. לכאורה דאָרף ער דאָךְ נישט זאָגן [בלשון כזה], וואָס איז דעם לשון "אַל מִשֶּׁה". [דאָס] ליגט דאָךְ אויך שווער אין לשון [פון] וְיִהְיֶה פֿלֶב אֶת הָעָם אֶל מִשֶּׁה.

עח

[הקדמה לישוב קושיא יז]

נאָר דאָס קען טאָקע זיין דאָס גאַנצע ענין, [וויי] 'דאָרט' איז געלעגן דער גאַנצער יסוד [הטעות, בטענת "אַל מִשֶּׁה"] [וכדלהלן באות צה, ואות קד].

עט

[המשך ההקדמה לישוב קושיא י"ד]

[דהנה] לעולם די מַרְגְּלִים זענען געווען קודם צִדִּיקִים ופְּשִׁים, און זיי האָבן זיך אויך נישט געקאָנט שרעקן [קושיא יד], און וויאָזוי האָבן זיי געקענט זאָגן אזוינס וואָס נישטאָמאָל די גוים קענען זאָגן. נאָר וואָס'זשע דען, עפעס ליגט טאָקע דערינען.

פ

בשל"ה הק': ישיבת ארץ ישראל צריך להיות בדרך 'הכנעה וגירות', ולא בדרך "תושב", וזה נרמז בהפסוק אֶרֶץ אֹכֶלֶת "יוֹשְׁבֶיהָ"

[דהנה] דער של"ה הקדוש זאָגט^ט אויף אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ היא (יג, לב), זאָגט דער של"ה הקדוש, [ער] איז דאָרט מאַריך אַז מ'דאָרף זיך געפונען דאָרט [בארץ ישראל] בבחינת גִּירוּת, מ'דאָרף זיך נישט אָנקוקן פאַר אַ תּוֹשֵׁב, מ'דאָרף זיין צובראָכן. אַז מ'זיצט אין ארץ ישראל, דאָרף מען זיצן מיט הַכְנָעָה, מ'ברויך זיך נישט אָנקוקן פאַר אַ תּוֹשֵׁב, אַז מ'איז טאָקע דאָרט אַ בעל הבית. זאָגט ער, חלילה אַז מ'קוקט זיך אָן אַ תּוֹשֵׁב, איז נישט גוט. דאָס גאַנצע [מעלת ארץ ישראל] איז נאָר געשטעלט אויף הַכְנָעָה. זאָגט ער [דזהו פירוש הכתוב] אֶרֶץ אֹכֶלֶת "יוֹשְׁבֶיהָ" היא, ווער ס'דאָכט זיך אים אַז ער איז אַ יוֹשֵׁב טאָקע דאָרטן, איז אֶרֶץ אֹכֶלֶת. אזוי זאָגט דער של"ה הקדוש.

^מ ברש"י (יג, ל): וְיִהְיֶה פֿלֶב. השתיק את כולם: אַל מִשֶּׁה. לשמוע מה שידבר במשה, צוות ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם, השומע היה סבור שבא לספר בגנותו, מתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקר כולם לשמוע גנותו, אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגזי לנו את השליו. [ומקורו בגמרא סוטה (לה.)].

^ט בשל"ה הקדוש (פרשת לך, תורה אור אות ב): הכלל העולה, יושבי הארץ צריכין להיותן בהכנעה, וכמו גרים, לא יעשו העיקר להתיישב באיתן מושבו. וזה שאמרו רז"ל (בראשית רבה פד, א), וְיִשָּׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (וישב לו, א), בקש לישב בשלוה, אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים כו'. רק יהיה בְּאֶרֶץ מְגוּרִי (שם), גֵּר אֲנִי (תהלים קיט, ט). ויהיה אֶרֶץ כְּנָעַן. ויהיה מְגוּרִי 'אכיר', סוד פחד יצחק, הוא מרת הדין, מְגוּר מִסְבִּיב (תהלים לא, יד), וסְבִיבֵי נִשְׁעָרָה מֵאֵד (שם ג, ג). וזהו כי גרים וְתוֹשְׁבִים אָתָּם עַמִּדִי (בחר כה, כג), בשעה שאתם רוצים לישב בשלוה, תהיו גרים. וסימנך אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ, היא מְכַלָּה הרוצים לישב בה בשלוה ובתוקף, לאכול פירותיה ולהנות בה לבד. ואף שהמרגלים דיברו זה הפסוק, הם דיברו לרעה והוציאו דברי קדושה לחולין, חולין הוא להם. [ועיי"ש עוד]. [ועיין ענין זה בדברי רבינו ביובאל משה (ב, מ)].

פא

פירט אויס דער של"ה הקדוש - א פלא - זאגט ער, הגם דעם האָבן דאָך געזאָגט די מרגלים, אָבער די זאך איז אַמַת. נאָר זיי האָבן עס נישט געזאָגט אַזוי ווי מ'ברויך, זיי האָבן געמיינט להוציא דיבה. אָבער די זאך איז [בעצם] אַמַת. אַזוי זאָגט דער של"ה הקדוש.

פב

נו [לכאורה] וואָס איז דער פעלער [של המרגלים], אַז ס'איז טאַקע אַמַת [דבריהם שאמרו]. וואָס דען לכאורה [מהו הכוונה] וואָס ס'איז נישט אויפ'ן פלאַך [שלא דיברו מאמר זה בדרך הראוי].

פג

[המשך ההקדמה לשוב קושיא יז]
באמת גדול מאוד הנסיונות בישיבת ארץ ישראל, שיש שם התגברות השטן, וצריך להתגבר מאוד נגדו בכח הקדושה. אלא שבזמן שהש"ת מצוה לילך לשם, אין להתיירא מליך לשם, כי בודאי יוכלו להתגבר בקדושה, בעזרתו ית"ש נאָר וואָס'זשע דען, ס'איז דער אַמַת טאַקע אַ גרויסער נסיון [בישיבת הארץ, מחמת התגברות השטן, און] מ'דאַרף זיך מתגבר זיין מיט קדושה. נאָר וואָס'זשע דען, דער אַמַת, דער פֿלל ישׂראל אַז מ'זאָל טאַקע קומען 'אהין' [לארץ ישראל בכח הקדושה], - וואָס ס'איז אַזוי גרויס די קנאַה און דאָס התגברות פונעם שטן און פון ס"מ, און די קנאַה פון אַלע שְׂרֵי מַעֲלָה, און התגברות השטן, - אַז מ'זאָל זיך מתגבר זיין ס'זאָל זיין מצד הקדושה, דאָס קען נאָר זיין ווען השם יתברך הייסט [אַז מ'זאָל קומען אַהין].

פד

התחלת ישוב קושיא יב-יד, יז
דברי המרגלים היה בזה ממש, כי הם הגידו מגדל התגברות השטן שיש שם. אבל המעות היה, כי בזמן שמשוה רבינו צוה לילך בשם ה', אז בודאי יוכלו להתגבר בכח הקדושה איבערדעם איז רעכט, אַלמלי ווען משה רבינו העט עס נישט געזאָגט, העט מען טאַקע נישט גיווען געקענט, זענען זיי גערעכט געווען. די מרגלים האָבן 'געזען עפעס', זיי זענען געווען פריער צדיקים. אַז מ'האָט ממשין געווען דעם כלל ישראל, איז דאָך עס געלעגן אין 'עפעס' [שהטעות היה בדברי אַמַת]. וואָרן די זאך בעצם איז געווען אַמַת. נאָר וואָס דען, פאַרוואָס דען איז עס נישט געווען [ריכטיג], ווייל ווען ס'איז דער רצון הַעֲלִיּוֹן, ווען השם יתברך הייסט, איז מען זיך אויף אַלעמען מתגבר. (עיקר ההמשך, באות צא)

פה

בענין הגאולה העתידה - דתלוי גם כן ברצון ה' ובמשה עבדו וכמבואר במהר"ל דסימן המובהק על אמותית הגאולה, הוא ביאת אליהו מקודם, ומבואר במדרש כי משה רבינו יבא ביחד עם אליהו הנביא וואָס ברויך מען מער, אַז די גאולה העתידה [איז דאָך אויך אַזוי]. ס'איז בעווינו הרבים עיקבא דמשיחא, חכמינו ז"ל רעכענען דאָך אויס (בסוטה דף מט וסנהדרין דף צז) וויאזוי דאָס דור וועט אויסזען [בעיקבא דמשיחא]. פונדעסטוועגן איז קיין שום ספק נישט, אַז ס'וועט קומען די צייט ס'וועט זיין דער רצון הַעֲלִיּוֹן [שיהיה עת הגאולה], וועט מען זיך מתגבר זיין [נגד כל המניעות וקישוים].

פו

אָבער וויאָזוי וועט עס זיין, [האיך יתעלו ישראל מתוך שפלות גדול כזה].
[דאָס איז] ווי דער מהר"ל מפראג זאָגט אויף הַנְּי שְׁלַח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵינוּ (מלאכי ג, כג),
זאָגט דער מהר"ל מפראג אין דער הַגְּדָה¹ [של פסח, א] איבערדעם [איז] פּוֹתְחִין הַדֵּלֶת
[בליל פסח קודם שפוך חמתך, אחר מזיגת כוס של אליהו. כדי] מִזְאֵל אֵינִיפֶרעגן אין די קינדער
מִזְאֵל וויסן אַז הַנְּי שְׁלַח לָכֶם אֶת אֱלֹהֵינוּ, מִזְאֵל זיך נישט טועה זיין אין דער גאולה
[בגאולה של שקר].

א פֿלא זאָגט עס נאָך דער מהר"ל מפראג, [אַז פון דעם] קאָן מען וויסן אַ סימן
מובהק [על אמיטיות הגאולה], אַז "אליהו" וועט קומען פריער קומט דערנאָך די גאולה.
[און] ווילאָנג אליהו קומט נישט איז נישטאָ קיין גאולה. איבערדעם פרעגט מען דאָס
איין [אין די קינדער], און פּוֹתְחִין הַדֵּלֶת, [כדי שלא יטעו בגאולת שוא].
אזוי זאָגט דער מהר"ל מפראג.

פז

[והנה] לעולם שטייט דאָך אויך אַרויס אין מדרש רבה פרשת עקב (ג, יז), אליהו
הָאֵט געזאָגט ער וועט נישט קומען אָן משה רבינו, - סוף פרשת עקב - [שנאמר]
בְּסוּפָהּ וּבִשְׁעָרָהּ (נחום א, ג), בְּסוּפָהּ זֶה מֹשֶׁה [שנאמר] וַתֵּשֶׁם בְּסוּף עַל שְׁפַת הַיָּאָר (שמות ב,
ג), וּבִשְׁעָרָהּ זֶה אֱלִיהוּ [שנאמר] וַיַּעַל אֱלִיהוּ הַשְּׂמִימָה בְּסַעְרָהּ (מלכים ב', יא).

פח

גם מבואר בוהר דמשה רבינו הוא יהיה הגואל גם לעתיד, וא"כ גם זה סימן מובהק להגאולה, כשיחזור ויבא משה רבינו
איבערדעם, דער גוֹאֵל הָאֱמִיתִי וועט זיין משה רבינו [שהוא נשמת מלך המשיח
כמבואר בזוהר] [וכדלהלן באות ק].

[וממילא] דעמאָלטס וועט מען וויסן אַז ס'איז די גאולה שלימה, אַז משה רבינו
וועט קומען, וועט מען וויסן אַז ס'איז אַ הִתְעוֹרְרוּת רָצוֹן הַעֲלִיּוֹן, וועט קומען אַן
התעוררות [תשובה שלימה, והשפעת הקדושה].

פט

וכמו שהיה במצרים, כי אף שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה, נתרוממו למעלה ושבו כולם בתשובה שלימה ע"י
השפעת הקדושה של משה ואהרן, וידעו כי הוא עת רצון להגאולה. כמו כן יהיה לעתיד כשיבא משה רבינו בעת
הגאולה, שאז ג"כ יחזרו כל ישראל בתשובה שלימה ע"י גודל השפעת הקדושה של משה רבינו ומלך המשיח
אזוי ווי ס'איז געווען אין מִצְרַיִם, אידן זענען געווען משוקע אין מ"ט שערי
טומאה, און ווען ס'איז געווען הַשְּׁפָעַת קְדוּשָׁה געווען, [דורך] משה ואהרן בְּכַח
קְדוּשָׁתָם, איז געווען די צייט.

¹ וז"ל רבינו ביואל משה (א, ג): והנה המהר"ל מפראג ז"ל בהגדה שלו, כתב בטעם פתיחת הדלת קודם שפוך
חֶמֶתְךָ, ודחה כל הטעמים שפירשו בזה, אלא האריך בטעמא דהך מנהגא, דכיון שבא לעורר אז רחמים ורצון
לגאולה שלימה, לפיכך אנו חייבים להודיע לבנינו ולפרסם מה שקבלה בידינו מן הנביאים, שטרם שיבוא הגואל
יקדים אליהו הנביא לבשר הגאולה כמו שהוא בפסוקים, ועל כן זה האות שהוא הגואל. והרי זה יסוד אמת
ועיקר גדול לאמונת ביאת המשיח שאנו מצפים עליו, למען לא נפול ברשת איזה משיח שקר. ולפיכך נוהגין כאן
לפתוח הדלת לכבודו של אליהו הנביא, וגם למוזג לכבודו כוס מיוחד, כוס ישועה של הגאולה, הכל כדי לפרסם
בפני בני ביתו ולהודיעם שהגאולה תלוי בביאת אליהו הנביא מקודם לבשר הגאולה. ועיי"ש שהאריך בזה,
וסיים שהוא טעם נכון וברור מתוך מדבש במנהג פתיחת הדלת. ומבואר בזה דעתו ז"ל, שהסימן הברור לידע
אם היא גאולה, הוא מה שאמר הכתוב הנה אנכי שולח לכם את אליה, ואך בזה יתודע אם היא גאולה, אם [אנן]
נראה שבא אליהו מקודם לבשר הגאולה.

ס'איז געווען אַן עת רצון, און ס'איז געקומען השפּעת קדושה, און אידן האָבן אלע תשובה געטון, אזוי שטייט דאָך דאָרט אין מדרש רבה^א.

צ

און אזוי וועט זיין לעתיד [שיהיה השפעת הקדושה ע"י משה רבינו, און] ווי דער רמב"ם זאגט^ב אז דער מלך המשיח וועט מתזיר בתשובה זיין, [און] כל ישראל וועלן קומען צום דרך התורה.

צא

המשך התחלת ישוב קושיא יב-יד, יז
והו שהשתיק אותם כלב בטענת "אל משה", שזו הטענה האמיתית נגד טעות המרגלים
על כל פנים, איבערדעם כלב האט ער דאס געטראפן, די איינע טענה [נגד המרגלים, דאס משה בשם ה' צוה ליל לארץ ישראל, אז עלה נעלה וירשנו אותה], וואָרן דאָס איז די טענה אמיתית, ["אל משה"].

צב

דהמרגלים טענו דכח הקדושה בישראל, עדיין אינו חזק כל כך להספיק להתגבר לעומת כח הטומאה של הכנענים.
והו שהאמרו כי חזק הוא ממנו, ופירש רש"י בכיכול כלפי מעלה, והיינו על השפעת כח אלקי והקדושה ששורה בקרב ישראל

[ווייל] זיי [המרגלים] האָבן גע'טענה'ט פי חזק הוא ממנו, חס ושלום נישט [אויף] כביכול [כפשוטו] [עיינ לעיל באות כה], [נאָך] זיי האָבן געמיינט [אויף] די השפּעת קדושה וואָס 'אידן' האָבן אין זיך געהאט דאָרטן, [וועל זה כתב רש"י דכביכול כלפי מעלה אמרו, והכוונה אז] דער פּח אַלקי וואָס אידן האָבן געהאט אין זיך, דעס איז נאָכנישט גענוג [שטארק] אז מ'זאָל זיך [קענען] מתגבר זיין אויף דער גרויסער טומאה [של התגברות השטן בארץ ישראל], מ'מוז האָבן אַ כח [הקדושה יותר], דאָס האָבן זיי גע'טענה'ט די מרגלים^ב.
(ההמשך בטענת כלב לעומתם, באות זה)

^א בשמות רבה (א, לו): וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹקִים (שמות ב, כה) וכו'. רבנן אמרי, וַיֵּרָא אֱלֹקִים, שעשו תשובה הבינונים, וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, דכתיב (שיר השירים ב, יג) הִתְאַנָּה חֲנֻטָּה פְּנִיָּה, וַיֵּדַע אֱלֹקִים, שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע, אלא הקב"ה לבדו, וזה מכון את לבו וזה מכון לבו ועושין תשובה.

^ב ברמב"ם (מלכים יא, ג-ד): ויעקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן. ואם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף 'כל ישראל' לילך בה, ולחזק בדתה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח, אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי, ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר (צפני ג, ט) כי אז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שֹׁפֵה בְּרוּרָה לִקְרֹא כָלֶם בְּשֵׁם ה' לְעִבְדוֹ שָׁכֵם אֶחָד. ועוד שם (מלכים יב, ה): ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדרנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים, ויודעים דברים הסתומים, וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מִלְּאֵה הָאָרֶץ יֵדְעָ אֶת ה' פְּמִיִּם לִיָּם מִכְסִּים.

ועוד שם (תשובה ט, ב): ומפני זה נתאור כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח, כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן, וימצאו להם מרגוע, וירבו בחכמה, כדי שיוכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת, שנאמר (ישעי' יא, ט) כי מִלְּאֵה הָאָרֶץ יֵדְעָ אֶת ה', ונאמר (ירמ' לא, לג) וְלֹא יִלְמְדוּ אִישׁ אֶת אַחֵיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, ונאמר (יחזקאל לו, כו) וְהִסְתַּרְתִּי אֶת לִבִּי הָאֲבָן מִבְּשָׁרָם. מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד, בעל חכמה יהיה יתר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד 'כל הָעָם' ויורה אותם דרך ה', ויבואו כל הגוים לשומעו, שנאמר (ישעי' ב, כ) וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נִכְּון יִהְיֶה הָרַב בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים.

^ב ועיין עוד קרוב לזה בביאור הפסוק כי חזק הוא ממנו, בדברי יואל בפרשתו (עמוד שסב).

צג

ישוב קושיא י

וזה שאמרו וְזֶה פְּרִיָּה, שהראו להם אך שהשפעת הפירות בזמן ההוא היה מהשפעת כח ה"מ, ואמרו כשם שפריה משונה כך עמה משונה, כי העם הניזונים מאותם הפירות, נכנס בהם השפעת הטומאה ח"ו מכח הפירות

איבערדעם האָבן זיי געוויזן וְזֶה פְּרִיָּה. וואָרן די פֿירות האָבן דאָךְ דעמאָלט מ'שפּיע געווען חלילה טומאה [באוכליהן], אַזוי ווי דער ב"ח זאָגט. האָבן זיי 'געוויזן' אַז ס'איז נישט גוט, ס'וועט נישט גוט אויספאלן. וְזֶה פְּרִיָּה.

איבערדעם האָבן זיי געזאָגט כשם שְפִרְיָה משונה כך העם משונה, [דמהפירות] קאָן מען וויסן [מצב העם, ווייל] די וואָס זענען דאָרטן זענען ניזון כסדר פון די פֿירות.

צד

המשך ישוב קושיא יב-ד

וכן מה שאמרו אָפֶס כִּי עוֹ הָעָם, הכוונה גם על פְּנִימִיּוֹת הַדְּבָרִים שהם חזקים בכח הטומאה, וכמו שהראו כח ה"מ שהיה בהפירות. ועבור זה הוא שנתייראו ישראל כל כך מדבריהם, ולא מחמת חזק וגבורה הטבעית של הכנענים האָבן זיי נישט געמיינט דאָס שטאַרקייט [של חזק הטבעי שלהם. ווייל] דאָס האָבן זיי געוואוסט [אַז] הקדוש ברוך הוא קען טון [נסים וגבורות לבני ישראל, וכמאמר הכתוב] הַמִּסֵּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיהֶם. נישט דאָס איז געווען [הפחד שלהם].

[נגאָר] זיי האָבן געזאָגט "עוֹ הָעָם, זיי האָבן געמיינט אין פְּנִימִיּוֹת [הדברים, אַז] דער כח הטומאה [הוא עוֹ], דער כח פֿונעם שטן [הבוחר בירושלים], דאָס הַתְּגַבְּרוֹת פֿונעם ס"מ, [וכפירוש הזוהר בפסוק] וַיִּשְׁאַהֲבוּ בְמוֹט בְּשָׁנִים, זיי האָבן געוויזן אויף די פֿירות, אַז ס'האָט זיי געטראָגן דער ס"מ רבת וזגו, און [מיט] 'דעס' האָבן זיי געוויזן דאָס שטאַרקייט [של הכנענים, און מיט דעם] האָבן זיי געזאָגט [אַז] אידן זענען נאָךְ צי שוואַך אַז מ'זאָל זיך מַתְּגַבֵּר זיין אויף דעם, אויף 'דעם' כֹּחַ, ממילא וועט דאָס נישט אויסהאַלטן חלילה, האָבן זיי מורא געהאַט.

ממילא אפילו ווען ס'וועט אין אָנפאַנגס [יתגברו בכח הקדושה, אָבער] דער ס"מ האָט אַ כח און ער גיט טאַקע, ער גיט זיי דעס שטאַרקייט, [וממילא] אָבער באמת דאָס האַלט נישט אויס [שלא יוכלו ח"ו להתקיים שם בכח הקדושה].

צה

ישוב קושיא יז

אבל כָּלֵב טען לעומתם "אֵל מֹשֶׁה", שאם מקור הדבר בא ממשוה רבינו בשם ה', וכך הוא רצון העליון, אז יושפע להם השפעת כח הקדושה, ויוכלו להתקיים, וכמו שהמשיך ואמר עֲלֵה נִעְלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ, כִּי יָכוֹל נוֹכַח לָהּ

אָבער כָּלֵב האָט אָבער גע'טענה'ט, האָט ער געהאַט אַ טענה, - וַיְהִי כָלֵב אֶת הָעָם, מיט וואָס האָט ער זיי געשטילט, - "אֵל מֹשֶׁה", ער האָט זיי געשטילט ס'איז אָבער דאָ משה רבינו זאָגט אַזוי, און אַז ס'שטאַמט פון משה רבינו'ן פון אַ מקור הקדושה, זענען זיי בְּטוֹחַ אַז ס'איז דער רִצּוֹן הָעֲלִיּוֹן, און ס'וועט קומען הַשְּׁפָעַת קְדוּשָׁה, און ס'וועט זיין עֲלֵה נִעְלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ, כִּי יָכוֹל נוֹכַח לָהּ. זאָגט רש"י, אפילו [הוא אומר] נעשה סולמות בשמים.

צו

[קושיא יח]

ורש"י מפרש: עֲלֵה נִעְלָה, אפילו הוא אומר עשו סולמות בשמים ועלו שם, נצליח בכל דבריו.

ולכאורה קשה, למה נקט דברים כאלו לעשות סולמות בשמים, אשר לכאורה אין להם מקום בהמצאות, וגורמים רק בנזקא לכאורה, ער האָט עפעס געהייסן מאַכן לייטערס און קריכן אין הימל? וואָס

זאָגט רש"י עפעס אַזוי. וואָס האָט ער זיך געדאַרפט צו באַנוצן מיט אַזאַ גוֹזְמָא, וואָס ס'איז גאָרנישט קיין מציאות.

צז

[ישוב קושיא יח]

אבל לדרכינו ניהא, כי כל הויכוח שלהם היה כלפי שמיא על כוחות העליונים והשפעת כח הקדושה מן השמים. ועל זה אמר קלך כי בעת שמשנה רבינו אומר לעלות, נוכל להתגבר פתאום בהשפעת כח הקדושה מן השמים

נאָר וואָס'זשע דען, ס'איז דאָך אַלעס געווען, דער גאַנצער שמועס, דער וויכוח, איז דאָך געגאַנגען פֿלפּי שְׁמִיָּא, ווי ווייט מ'קאָן זיך 'דערהייבן' מיט די הַשְׁפָּעַת קְדוּשָׁה אין די כוחות העליונים. זיי האָבן נישט געשמועסט פון קיין פֿשוט'ע זאַכן. איבערדעם האָט ער דאָס מלְפִיש געווען אין דעם, אפילו מ'קוקט זיך אָן מ'איז נאָך נידעריג, אָבער אַז משה רבינו זאָגט, אַז ער וועט זאָגן [עֲשֹׂן] סולָמוֹת "בְּשָׁמַיִם", דאַרף מען וויסן [אז] מ'וועט 'אויפּאַמאַל' דערהויבן ווערן.

צח

וכמו שכן היה גם בנאוולת מצרים, שנתרוממו פתאום בכח הקדושה עילאה, עד שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא

[וכמו שמצינו בגאולת מצרים] אַז ס'איז געווען ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא^{יד}, הגם זיי זענען פריער געווען 'ווייט' דערפון.

צט

וכן יהיה בנאוולת העתידה, דכשיתרחצון העליון יבוא השפעה גדולה מן השמים, ויתעלו כל ישראל בתשובה שלימה ודביקות, לילך בדרך התורה

[וכמו כן בגאולה העתידה] ווען ס'וועט זיין דער רִצּוֹן הַעֲלִיּוֹן, וועט דער בּוֹרָא עוֹלָם העלפן, און אידן וועלן דבוק זיין, און מ'וועט אידן קערן צו די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, ס'וועט זיין דער גרויסער כַּח, די הַשְׁפָּעָה מן הַשָּׁמַיִם.

ק

המשך ישוב קושיא יז

אַזוי שטייט דאָך אין זוהר הקדוש (משפטים קכ). אַז משה רבינו וועט זיין דער גואל לעתיד, שטייט אַרויס בפירוש. הגם ס'שטייט דאָך דָּוִד, [אָבער] דער אור החיים הקדוש פֿאַרענטפערט שוין דאָס^{יז}, אַז ס'וועט זיין ביידע, אין פרשת ויחי.

^{יד} במכילתא בשלח (שירה, פרשה ג): רבי אליעזר אומר מנין אתה אומר שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים, שנאמר בהם (הושע יב, יא) וְכִיד הַנְּבִיאִים אֶדְמָה, וכתיב (יחזקאל א, א) נִפְתָּחוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶרְאָה מִרְאֹת אֱלֹקִים. משל למלך בשר ודם שבא למדינה ועליו צפירה מקיפתו, וגבורים מימינו ומשמאלו, וחיילות מלפניו ומלאחריו, הכל שואלין איזהו המלך, מפני שהוא בשר ודם כמותם. אבל כשנגלה הקב"ה על הים לא שאל אחד מהם לשאול אי זהו המלך, אבל כשראוהו הכירוהו, ופתחו כולן ואמרו זה קלי ואָנְהוּ.

^{יז} באור החיים הק' (ויחי מט, יא): הלא ידעת דברי זוהר הקדוש (ח"ב קכ). כי "משה" הוא הגואל אשר גאל את אבותינו הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם, דכתיב (קהלת א, ט) מִה שִׁהִיָּה הוּא מוֹרְעוֹ שִׁהִיָּה, ראשי תיבות משה. ולא יקשה בענין דבר זה באומדן הלא מלך המשיח משבט יהודה מורעו של 'דוד המלך' ע"ה, ויש אומרים [שהוא] 'דוד עצמו' מלך המשיח, דכתיב (יחזקאל לו, כד) וְעֲבָדִי דָּוִד מֶלֶךְ עָלֵיהֶם, כמשמעו, ואם כן היאך אנו אומרים שהוא 'משה' הבא משבט לוי. - יש לך לדעת כי בחינת נשמת משה ע"ה היא כלולה מ"ב שבטי ישראל, כי כל הסי' ריבוא היו ענפיו ע"ה, וענף שבטו של דוד במשה הוא, ולזה תמצאנו בארץ מדבר שהיה מלך וכהן ולוי ונביא וחכם וגבור, שהיה כולל כל הענפים שבקדושה, ולעתיד לבא תתגלה בעולם שורש המלכות שבמשה, שהוא עצמו מלך המשיח, והוא דוד, והוא ינון ושלחה.

[ועיין בזה בדברי רבינו בויאל משה (א, לו. ד"ה והנה)].

קא

אָבער על כל פנים האָט ער דאָ ווײַס פֿאַר אַתְּ הָעַם "אַל מִשֶּׁה".

און אַזוי איז עס לעתיד אויף אייביג דער ווײַס פֿאַר אַתְּ הָעַם, מיט דעם כח [פון] "אַל מִשֶּׁה", מ'זאָל וויסן אַז ווען ס'איז פון משה רבינו'ן, אַז שטאַמט פון משה רבינו'ן דעמאָלטס זאָל מען וויסן איז עס מצד הקדושה, דעמאָלטס וועט אַלדינגס זיין.

קב

[אָבער] טאַמער [ס'איז] חלילה היפוך התורה, און פאַרקערט ס'איז 'נישט' פון משה רבינו'ן, האָט ער שוין זיך באַוואָרנט [באומרו התנאי "אַל מִשֶּׁה", דמכלל הן אתה שומע לאו, דבאופן אחר אין לעלות לארץ, כשהוא נגד פי ה'].

האָט ער חוֹלֵק געווען אויף די ווערטער [פון די מרגלים] וואָס זיי האָבן מורא געהאַט, זיי האָבן מורא געהאַט אַנצוגיין, האָבן זיי [יהושע וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] זיך אויסגענומען [א] תנאי, אַז מיט דעם וועט ער זיי מִשְׁתִּיק זיין, נאָר "אַל מִשֶּׁה", ווייל ס'קומט פון משה'ן, אָבער טאַמער חלילה קומט עס [העל' לארץ] פון אַן 'אַנדערע זייט' [אז האמת דברי המרגלים דצריך לפחד מזה].

קג

סיום ישוב קושיא יב-ד

איז עס טאַקע אָמֶת וַיֵּצִיב, איז געווען אַ מָקוֹם [לדברי המרגלים], נישט בחנם האָבן זיי [דאָס] געזאָגט, זיי זענען דאָך געווען פריער צדיקים, בַּעֲלֵי הַשָּׂגָה.

מיט קיין דְּבָרִים רִיקִים - וואָס נישטאָמאָל די גוֹיִם קענען זאָגן [שיש כח לבני ענק כנגד נסי הקב"ה] - קען מען נישט מִמְּשִׁיךְ זיין דעם גאַנצן פֿלֶל יִשְׂרָאֵל, [ובפרט] דעם דור דַּעַה וואָס זענען געשטאַנען ביים מַעֲמֵד הַנִּבְחָר און זיי האָבן געהערט אָנְכִי וְלֹא יִהְיֶה לִּי. נאָר ס'איז דאָרט געלעגן עפעס דְּבוּרִים [של אָמֶת], אין דעם איז עפעס געלעגן [ענין פנימין] וואָס ס'זענען געווען זייערע טַעֲנוֹת.

קד

סיום ישוב קושיא יז

נאָר ס'איז אָבער נישט אָמֶת געווען פאַר דעם איינעם טַעֵם [שאמר כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל], ווייל משה רבינו איז געווען העכער פון אַלעמען, משה רבינו אַז ער האָט געזאָגט איז געווען דערויף אַ דָּרָךְ, האָט ער געהאַט אַ דָּרָךְ, האָט ער מְכֻן געווען דעם רָצוֹן הַעֲלִיּוֹן, [וממילא אז] ער האָט געזאָגט, איז געווען ווײַס פֿאַר אַתְּ הָעַם, וואָרן ס'קומט דאָך אַרויס [פון] "אַל מִשֶּׁה".

קה

ישוב קושיא יא

ובזה יובן חטא המרגלים, דאע"פ שאמרו אָמֶת, אבל מכיון שהיה נגד משה רבינו, ולא סמכו על דברי משה שיעליחו לעלות [וכמו שמען כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל], על כן נענשו כל כך

איבערדעם איז דאָך טאַקע געווען [דער חטא המרגלים, ווייל] אַז משה רבינו האָט געהייסן גיין, און ס'איז געווען¹¹ וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֹדָה, איז געווען דער עוֹנֵשׁ געווען [אז] זיי זענען געבליבן אין די מִדְבָּר.

¹¹ כן נאמר על החטא המרגלים בספר תהלים (קה, כד-כו): וַיִּמָּאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֲמֹדָה לֹא הֶאֱמִינוּ לְדִבְרֵי, וַיִּרְגְּנוּ בְּאֶהֱלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל ה', וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר, וְלִהְפִּיל זֶרְעִם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרֹתָם בְּאֶרְצוֹת.

קו

ביאור חטא המעפילים

וכן הוא להיפוך בחטא המעפילים, ולאחר ששוב אמר "משה רבינו" לא תעלו ולא תלחמו, שוב היה אסור להם לעלות, אף שבאמת היתה כוונתם רצויה בזה, וכמו התוודו ואמרו כי חטאנו, ואמרו הננו ועלינו אל המקום "אשר אמר ה' ויודעראום פארקערט [ב"י די מעפילים], אז מ'איז געגאנגען ווען ער האָט 'נישט' געהייסן, כאַטשיג זיי זענען דאָך געווען צדיקים, [כי התוודו ואמרו] הננו ועלינו [אל המקום] אשר אמר ה' כי חטאנו (במדבר יד, מ), זיי האָבן תשובה געטון, זיי האָבן מסירת נפש געהאַט די מעפילים, זיי האָבן חוֹזר בַּתְּשׁוּבָה געווען, זיי האָבן געזוכט דעם רצון הבורא ברוך הוא, זיי האָבן געזען זיי האָבן נישט גוט געטון [במעשה המרגלים], האָבן זיי זיך געלאָזט גיין, און ס'איז נאָך גאָר רחמנא ליצלן נאָך געווען דער עונש נאָך אַרגער. פאַרוואָס, ווייל 'משה רבינו' האָט [דעמאָלטס] געזאָגט לא תעלו ולא תלחמו (דברים א, ב).

קז

ובחטא המעפילים היה העונש עוד יותר גדול, כי "לילך" לארץ ישראל נגד רצון ה', הוא סכנה יותר גדול מן "שלא לילך" בזמן שהוא רצון ה'.

ווען משה רבינו האָט געזאָגט ניין! איז געווען נאָך אַרגער [כשלא שמעו והלכו], ווי דעמאָלטס ווען ער האָט געזאָגט יא! און מ'איז נישט געגאנגען. דעמאָלטס [ווען מ'גייט שלא בזמנן] איז נאָך די סכנה גרעסער.

קח

אלא שהם נענשו מיד על זה, כיון שהיו צדיקים אמתיים, והקב"ה מרדק עם צדיקיו כחוש השערה. אבל בהרשעים גמורים אין משתלם להם עונשם מיד, [וכמו שרואים בזמננו], רק לאחר זמן.

נאָר זיי זענען געווען צדיקים אַמתיים, זיי זענען געגאנגען מיט מסירת נפש, האָט עס זיי "באלד" געשאַדט.

ווייל דער קלל איז סביביו נשערה מאד¹² (תהלים ג, ג), אַן עוֹן שאַדט מער חלילה, איז 'הייקעלער' ביי צדיקים.

קט

אַבער ביי רשעים גמורים, לאָזט מען אַלעס איבער [דעם עונש אויף שפעטער,

¹² ודרשו על זה בגמרא (יבמות קכא: וכבא קמא ג.): וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקדוש ברוך הוא מרדק עם סביביו אפילו כחוש השערה.

ועיין בתהלים תפלה למשה (ג, א) בפסוק זה, שביאר הענין וז"ל: ויובן על פי דברי הכוזרי (מאמר ב' מסמין לה עד סימן מה), כי "הלב" פוגעין בו הכל, ובסיבה זו דוחה הכל תיכף, קודם שנתיישן, ולא כמו שנאמר (לך טו, טז) כי לא שלם עון האמרי עד הנה, רק מעביר ראשון, והבן. ואם כן באלו שהם סגולת הסגולה, רצ"ל לבא דלבא, דהיינו נקודת הלב, אם כן אף חוש השערה פועל בו לערץ ופחותו, ואף דוחה תיכף לרוב כוחו, והבן: ויסוד ענין זה מבואר עוד בווהר הק' (פינחס רכא:): דודאי אנו קרבינ למלכא עלאה, יתיר מכל שאר עמין. ודאי הכי הוא, וישראל עבד לון קודשא בריך הוא "לבא" דכל עלמא, והכי אינון ישראל בין שאר עמין, כלבא בין שייפין, כמה דשייפין לא יכלי למיקם בעלמא אפילו רגעא חדא בלא לבא, הכי עמין כללו לא יכלין למיקם בעלמא בלא ישראל. ואוף הכי ירושלים בגו שאר ארעאן, כלבא בגו שייפין. ועל דא איהי באמצעיתא דכולי עלמא, כלבא גו שייפין. וישראל מתנהגן גו שאר עמין, כגוונא דלבא גו שייפין. לבא איהי רכיך וחלש, ואיהו קיומא דכל שייפין, לא ידע מצעור וקא ויגונא כלל אלא לבא, דביה קיומא, דביה סוכלתנו, שאר שייפין לא אתקריב בהו כלל, דהא לית בהו קיומא, ולא ידעין מדי. כל שאר שייפין לא קריבין למלכא, דאיהו חקמתא וסוכלתנו דשרא במותא, אלא לבא. ושאר שייפין רחיקין מניה ולא ידעין מניה כלל. כף ישראל, למלכא קדישא קריבין, ושאר עמין רחיקין מניה - [וועיין בישמח משה על ג' בפ' איכה (כא) שמפרש בזה את דברי הכתוב זאת ואשבי אל לבי על כן אוחל].

וכדכתיב] (ואתחנן ז, י) וּמִשְׁלֵם לְשִׁנְאָיו אֶל פָּנָיו [להאבדו^{יב}, בלייבט אַלעס אויף שפעטער.
[אָבער דערווייל, און] זיי באַקומען אַ כח, דער כח פונעם שטן, - [דהרשעים] זיי זענען
אינגאנצן פונעם כח פון שטן פון די סטרא אחרא, - האָבן זיי דערווייל דעם
שטאַרקייט, שאַדט [זיי] נישט אַזוי "באַלד".

[וכעין] ווי די גמרא זאגט^{יג} אַז די אומות איז לאַ מַפְקִיד עַלֵיהוּ בְּדִינָא.
[ועל כן אין תימה על מה שהרשעים בזמנינו, הצליחו בעלייתם לשם נגד רצון ה', ולא נענשו מיד.
אבל לבסוף יבוא אידם].

קי

ביאור תפילת ויהי בנסע

איאא בבעלי התוספות כי תפילת "ויהי בנסע" היתה נוסח "תפילת הדרך" של ישראל כשהלכו למסעיהם במדבר
איבערדעם דאָס קען זיין, [ולכן התפלל] משה רבינו [בנסעם להתקרב לארץ ישראל,
תפילת] וְיִהְיֶה בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ, [דאָס] איז געווען די תַּפִּילַת הַדֶּרֶךְ [של דור המדבר, כמובא בבעלי
התוספות]^ה, אַז קומה ה' וְיִפְצֹא אִיכָּיָהּ. אַזוי ווי איך האָב יענע וואָךְ [פרשת בהעלותך ביום ש"ק]
אַנגעהויבן ביי די דרשה^א [להקשות מה שייך זה לענין תפילת הדרך].

קיא

ולדרכינו יוכן שייכות תפילה זו לנסיעתם במדבר, כי יען שבכל מסע שבמדבר נתקברו יותר לבא לארץ ישראל
אשר שם יש התגברות השטן וכוחות הטומאה יותר מכל שאר ארצות, לכן התפללו קומה ה' וְיִפְצֹא אִיכָּיָהּ וְיִפְצֹא
אִיכָּיָהּ וְיִנְסוּ מִשְׁנֵאִיָּהּ, שלא יהיה להם כח להתגבר ח"ו על ישראל

[אמנם לדרכינו אתי שפיר, שהתפלל] וְיִנְסוּ מִשְׁנֵאִיָּהּ מִפְּנֵי, וואָרן די נְסִיעָה איז דאָךְ
געגאנגען קיין ארץ ישראל^ב, און דאָרט איז [דאָךְ דער ענין פון] יָגֵר ה' בְּךָ הַשָּׁטָן הַבֹּחֵר

^{יב} ופירש רש"י: וּמִשְׁלֵם לְשִׁנְאָיו אֶל פָּנָיו, בחייו, משלם לו גמולו הטוב [דהיינו קצת שכר שמגיע לו], כדי להאבדו
מן העולם הבא.

^{יג} בגמרא סוטה (כ): תניא, אם יש לה זכות תולה לה וכו', רבי ישמעאל אומר, שנים עשר חדש, ואף על פי
שאין ראייה לדבר וכו' לדבר, דכתיב (ויאל ד, כד-כו) לָהֶן מִלְכָּא מִלְכִּי יִשְׁפֹּר עֲלֶיךָ וְחִטָּאָךְ בְּצִדְקָה פִּרְק וְעִנְיָתְךָ
בְּמִתָּן עֲנִין הֵן תִּתְּנָה אֲרֵכָה לְשָׁלוּתְךָ, וכתיב כלא מטא על נבוכדנצר מלכא, וכתיב לָקַצְתָּ יִרְחִין תְּרֵי עֶשֶׂר וכו'.
ומאי אף על פי שאין ראייה לדבר וכו' לדבר, דלמא שאני עובדי כוכבים, דלא מפקדי דינא עליהו. [פירש"י, אין
ממהרין מן השמים לפקוד עונותם עליהם בעולם הזה, אבל מישראל ממהרין ליפרע בעולם הזה, ומדקדין אחריהם].

^ה בדעת זקנים לבעלי התוספות (בהעלותך י, לה): קומה ה' וגו'. פירוש, אם יתאספו לבא על ישראל, יפוצו, ולא
ימצא בהם שנים ביחד, ואם יבאו ינוסו, ולא תהיה להם תקומה. זו היא 'תפילת הדרך' שלהם.

^א חלק מהדרשה נדפס בתחלת הקונטרס חידושי תורה ודרשות (ובדברי יואל בהעלותך עמוד רפח) וז"ל שם: אנו
נמצאים כאן בדרך, ונדבר בענין זה בפרשת השבוע, ויהי בנסע הארץ וגו' קומה ה' וְיִפְצֹא אִיכָּיָהּ וְיִנְסוּ מִשְׁנֵאִיָּהּ
מִפְּנֵי (בהעלותך י, לה). איאא בבעלי תוספות (שם) זה היתה תפילת הדרך שלהם, עד כאן. ולכאורה לא מצינו נוסח
כזה בשום ענין של תפילת הדרך, ואפילו נאמר שהיה לפי שעה, הלא בנוסח תפלה זו לא נזכר שום תפלה לצורך
עצמם, דהפסוק קאי רק על הקב"ה, ויפוצו אויביו וכו' ומשנאיו וכו', זה נאמר רק על הקב"ה.

והנה פרשה זו כתובה בין שתי נונים הפוכים, ואיחא בגמרא (שבת קטו: קטז. והובא להלן) דפליגי בה שני
תנאים, לדברי רשב"ג הטעם הוא כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו'. ורבי סובר שהיא פרשה בפני עצמה,
ולכן נחלקה בנ"ך, ומכאן נשמע לספר שיש בה פ"ה תיבות דאסור למחקה, דהא מצינו כאן פרשה של פ"ה
תיבות. והקשה הכלי קרי הלא כל התורה כולה היא מצות, והיתכן שבספר בפני עצמה לא ימצא בו אף מצוה
אחת, דבכאן לא נאמר שום מצוה. [והתיירושים שאמר אז רבינו עד זה לא נרשם שם, וכן רוב הדרשה ובעיקר חלק הפלפול
שארכה כשעה ומחצה, לא נרשם בשעתו. אבל בכאן בדרוש זה דס"ג שלא מצינו תירוץ על ב' קושיות אלו, ולכאורה הוא
הוספת תירוץ מלבד התירוץ שאמר בפרשת בהעלותך].

^ב כפי הנראה רומז רבינו כאן על ענין נסיעתו באותה שעה לארץ ישראל, ובו עטוף תפילה על הצלחת נסיעתו
ללחום ולהתגבר נגד משאני ה' בארץ הק', שיתקיים אצלם הכתוב קומה ה' וְיִפְצֹא אִיכָּיָהּ וְיִנְסוּ מִשְׁנֵאִיָּהּ מִפְּנֵי.
ובענין זה ראוי לציין דבר פלא, כי באותה הנסיעה כשהגיע הספינה של רבינו להנמל במדינת ענגלאנד,
אמר רבינו תפילת וְיִהְיֶה בְּנִסְעֵ. וכמו שרשם הרה"ח ר' משה יצחק לעוונינגער ז"ל ברשימותיו של אותה נסיעה,
וז"ל (בתוך הדברים): היום יום ז' שהוא שבע אחר לנסיעתנו, שהוא ביום ג' לסדר בהעלותך, פה בהנמל "סאטו"

בירושלים] שהשטן מתגבר שם יותר מבשאר ארצות (וכדלעיל באות סט), ולכן] האט ער מתפלל געווען וַיַּפְצוּ אִיבֵיךָ וַיִּנָּסוּ מִשְׁנֹאֶיךָ, [שלא יהיה להם כח להתגבר ח"ו על בני ישראל].

איז דאָס געווען זייער תפלת הדרך, [דער] וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרוֹן.

קיב

גם יש לומר דזה קאי על מה שהלוחות שבארון נסע לפניו בכל מסע, ועיקר התגברות השטן הוא נגד קדושת התורה, וכמו שאמרו בתלמודי חכמים יותר מכולם, ולכן התפללו אז על בריחת והחלשת כוחות הטומאה

און עקסטערדעם, אויף די תורה הקדושה זאגט דאך אויך די גמרא (סוכה נב.), יצר הרע ער איז מניח כל האומות ומתגרה בישראל, ובתלמודי חכמים יותר מכולם, איז ער זיך מער מתגבר [על לומדי תורה].

[ולכן] ווען ס'איז געווען בְּנִסְעַ הָאָרוֹן [זו התורה], ס'איז געווען אַרֹן בְּרִית ה' נִסְעַ לְפָנֵיהֶם (י. לא), מיט די "תורה הקדושה", ביי די נסיעה 'אֶהֱיָא' [לארץ ישראל], איז געווען די תפלת הדרך "קומה ה' וַיַּפְצוּ אִיבֵיךָ וַיִּנָּסוּ מִשְׁנֹאֶיךָ מִפְּנֵיךָ", [והכוונה שיפוצו וינסו הכחות של אויבי ומשנאי ה'], די וואָס זענען זיך מתגבר, דער שטן הבחיר בירושלים, אזוי ווי איך האָב געזאָגט פריער (באות סט) [בשם הרמ"ע מפאנו].

קיג

ולכן אתי שפיר ג"כ מה שפרשת "וַיְהִי בְּנִסְעַ" נחשב לספר בפני עצמו, אף שלכאורה אין נזכר שם שום מצוה. כי באמת תלוי בתפילה זו קיום "כל התורה כולה", כי הוא תפילה שלא יתגברו כחות השטן נגד התורה הק'

איבערדעם איז עס טאָקע [וַיְהִי בְּנִסְעַ] אַ פֶּרֶשָׁה³⁰ בְּפָנֵי עֲצֻמָּה³¹.

וואָרן ס'איז תלוי אין דעם כל התורה כולה³², [ווייל] דאָס גייט אַרױף [אַ תפילה] אויפן הַתְּגַבְרוֹת [השטן] כנגד התורה הקדושה [שלא יהיה להם כח להרע ח"ו].

קיד

איבערדעם איז דאָס די זעלבע בחינה [כמו בחינת פרשת מרגלים, דיש בזה סכנה מחמת התגברות השטן, ולכן התפלל משה על זה].

דאָס איז די [ביאור פון דין] גאַנצע פֶּרֶשָׁה פֿון די מָרְגְּלִים [שעבור זה היתה יראתם של המרגלים ושל ישראל].

און דער עֵלָה נִעְלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ, מיט די [ישוב פון דין] אַלע סְתִירוֹת.

העמפטאָן באַגאַלע. בבוקר אור הקיצו את כל הנוסעים וכו' כדי להיות מוכן ומזומן לירד מהספינה וכו'. ובשעה 7:15 התחלנו לירד ל"דעק ב", כי משם ירדו להיבשה וכו'. ובשעה 7:45 ירדנו אנחנו בראשונה על הגשר המקשר את הספינה עם היבשה, ואח"כ הוצרכנו להמתין עוד כמו רבע שעה בווארטע זאל וכו', ורבינו ישיב על הספסל בהווארטע זאל זמן מה, וכאשר פתחו את הדלת לילך החוצה ראינו דבר פלא, שעמד רבינו ואמר "וַיְהִי בְּנִסְעַ וגו' קומה ה' וַיַּפְצוּ אִיבֵיךָ וַיִּנָּסוּ מִשְׁנֹאֶיךָ מִפְּנֵיךָ". והיה זה קצת חידוש אצלינו, דמה ענין פסוק זה השתא, אך כאשר הזכיר רבינו בשב"ק [בהעלותך] בהדרשה הגדולה בלונדון (וגם אח"כ בס"ג פרשת שלח) את דברי הבעלי תוספות שכתב שהפסוקים הנ"ל היו "תפלת הדרך" של בני ישראל במדבר, אז נתיישב לנו קצת לענ"ד, דאפשר שבשביל זה אמרה גם רבינו.

³⁰ הכוונה שהוא "ספר" בפני עצמו.

³¹ כמבואר בגמרא שבת (קטו): תנו רבנן, וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרוֹן וַיֵּאמֶר מֹשֶׁה, פֶּרֶשָׁה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה, לומר שאין זה מקומה. רבי אומר, לא מן השם הוא זה, אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו. כמאן אזלא הא דאמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן, חֲצִבָּה עֲמוּדָיָה שְׂבָעָה (משלי ט, א), אלו שבעה ספרי תורה [פירשי: דפרשה זו ספר לעצמו, נמצא שלמעלה ספר לעצמו, ושלמטה ספר לעצמו, הואיל וזה מקומה נמצא ספר וַיְדַבֵּר (פי' ספר בַּמִּדְבָּר) נחלק לשלושה ספרים]. כמאן כרבי. מאן תנא דפליג עליה דרבי, רבן שמעון בן גמליאל הוא, דתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותכתב במקומה, ולמה כתבה כאן, כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה וכו'.

³² ובוה מיושב קושיית הכלי יקר [בהעלותך י. לה, המובא לעיל בהעה ס], דהאיך אפשר שיהיה ספר בתורה שלא נזכר בה אפילו מצוה אחת, דלדרכינו נזכר כל קיום כל התורה כולה.

קטו

ביאור תפילת משה רבינו על יהושע

[קושיא טו]

לכאורה אם התפלל משה רבינו על יהושע, למה לא התפלל גם על כולם

איבערדעם, [לכאורה] אז משה רבינו האט מתפלל געווען אויף יהושע, [וכדאיטא בתרגום יונתן] [יג, טז] וכדי חמא משה ענותנותה קרא ליה יהושע, [וכמו שפירש"י (שם) שהתפלל עליו משה] קה יושיעך מעצת מרגלים. לכאורה פארוואס האט ער עפעס נאָר אויף יהושע מתפלל געווען, פארוואס נישט אויף אלע.

קטז

הקדמה לשוב קושיא טו (באופן ראשון)

מבאר במדרש דלכן ניתוסף אות ' ליהושע, על שהתרעם אות ' על שניטל מן שם שרה אמנו. ואם כן כבר היה יהושע מוכן לזה מן השמים

דער אמת איז, וואָס ער האָט אים גערופן יהושע, די יו"ד האָט סיי ווי סיי געברויכט קומען צו יהושע, [ווי] ס'שטייט דאָך^{טו} ווייל די יו"ד פון שרי האָט קוֹרָא תָּגֵר געווען [אז] מ'האָט צוגענומען די יו"ד און מ'האָט זי גערופן שָׂרָה, האָט מען זי מפיס געווען און מ'האָט זי געגעבן פֿאַר יהושע. די יו"ד האָט געברויכט קומען צו יהושע, סיי ווי סיי, נאָר הקדוש ברוך הוא האָט אַזוי געפירט [אז] מ'האָט עס דעמאָלטס געגעבן אין 'דער' צייט, ווייל ס'ליגט דערינען אַ תפילה [קה יושיעך מעצת מרגלים].

קיז

ואיתא בנועם אלימלך בביאור מאמר רבי חנינא בן דוסא אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל, כי ע"ז יודע שכבר נגזר מן השמים שיושע בתפלתו

[והנה] ס'שטייט אין נועם אלימלך^{טו}, [אויף דעם וואָס] די גמרא זאָגט^{טז} [שאמר ר' חנינא בן דוסא] אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל, און חלילה אַז נישט,

^{טו} במדבר רבה (יח, כא): אַשֶׁת חַיִּל עֲטָרַת בַּעֲלָהּ (משלי יב, ד) זו שרה, שרי היתה שמה, פליגי בה תרי אמוראי, חד אמר נחלק היו"ד לשנים, ה' לאברהם וה' לשרה. וחד אמר יו"ד שניטל מן שרה קרא תָּגֵר, עד שבא יהושע והוסיף לו משה י', ק"ה יושיעך מעצת המרגלים.

ובבראשית רבה (מו, א): אמר רבי יהושע בן קרחה, יו"ד שנטל הקב"ה משרי, נחלק חציו לשרה, וחציו לאברהם. אמר רבי שמעון בן יוחאי, יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה, אמר לפניו, רבש"ע בשביל שאני קטנה שבאותיות הוצאתני משרה הצדיקה. אמר לו הקב"ה, לשעבר היית משמה של נקבה ובסופן של אותיות, עכשיו אני נותן בך שמו של זכר ובראשן של אותיות, שנאמר (יג, טז) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בֶּן נֹון יְהוֹשֻׁעַ.

^{טז} בנועם אלימלך (ריש פרשת ויחי): דאיא בגמרא, אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, כשהיה מתפלל על החולה היה אומר זה חי כר, אמרו לו מנין אתה יודע, אמר אם תפילתי שגורה בפי היא מקובלת. לכאורה מלת שגורה בפי אינו מובן, היה לו לומר אם תפילתי יוצא מפי בלי גמגום בידוע שהיא מקובלת. אך הענין הוא, דהנה לכאורה יש להבין הסיבה הזאת שהצדיק מתפלל על החולה, והוא מתרפא ונראה הדבר כמו השתנות חלילה אצל הבורא האחד הפשוט האמיתי, וחלילה לחשוב ולומר כך.

אך הענין, דהנה כל העולמות וכל הנבראים היו מתחילה קודם בריאת העולם בכח אין סוף ברוך הוא, ואחר כך כשעלה ברצונו הפשוט לבוראם, הוציאם מכח אל הפועל, וכל מה שיהיה הוא שהיה בכח האין סוף ברוך הוא וברוך שמו. ונמצא אין כאן שום השתנות, כי כל זאת היה בכח האין סוף, שזה יהיה חולה, והצדיק יתפלל עליו ויעתר בתפילתו. והוא שהקדוש ברוך הוא מתאווה לתפילתו של צדיקים, שעל ידי התפילה הצדיק מתדבק בהבורא יתעלה, וזה תענוגו של מקום שהצדיק עולה ומתדבק בו. ואיתא בספרים הטעם שאנו רואים שלפעמים באים שני בני אדם ואוהבים זה את זה מאוד גם שלא היו מכירים זה את זה מקודם כי אם עתה מקרוב באו ונתוועדו יחד, ושניהם דבקו יחדיו באהבה רבה. והטעם מחמת שהיו שכנים זה אצל זה בשיבתם בגן עדן יחד, ועתה בבואם להדרי תעורר בהם אהבה הישנה שהיה בהם בגן עדן.

חלילה איז יודע [אני] אז פאַרקערט. [ולכאורה] וואָס איז דער פֿשט [אין דעם אס] שגורה תפילתי בפי.

[נאָר] דער נועם אלימלך זאָגט ער אזוי, לעולם איז דאָך א קשיא ווי קען זיין שְנוי רצון ביי הקדוש ברוך הוא, פריער איז געווען אזוי, און ווען מ'האָט מתפלל געווען האָט מען משנה געווען רצונו יתברך.

זאָגט דער נועם אלימלך, הקדוש ברוך הוא [איז] הַמְגִיד מֵרָאשִׁית אַחֲרֵית (ישעי' מו, c, [און] פון תחילת הבריאה, הקדוש ברוך הוא האָט שוין געוואוסט חלילה אַז די צרה וועט געשען, און 'דער' צדיק וועט מתפלל זיין, און מיט 'דער' תפילה וועט ער עס מהפך זיין. דאָס אַלעס איז אזוי פון 'פריער אָן' געווען, ס'איז נישט קיין שְנוי רצון. הקדוש ברוך הוא האָט דאָס אַלעס געזען פון פריער.

איבערדעם איז רעכט זאָגט ער, וויבאלד הקדוש ברוך הוא האָט דאָס געזען פריער, איז דאָך די תפילה שוין אָנגעגרייט פאַר דעם צדיק ער זאָל מתפלל זיין, [ממילא] איז שגורה תפילתי בפי, וואָרן ס'איז שוין אַן אַלטע זאָך.

[אָבער] טאָמער אַז ס'איז נישט פון 'פריער אָן' געווען, און דער בורא כל עולמים האָט עס נישט געזען, איז עס טאָקע גאָרנישט, האָט עס נישט קיין כח. ממילא איז עס אַ נייע תפילה וואָס ס'איז נישט געווען פריער, איז נישט שגורה תפילתי בפי, דעמאָלטס ווייסט ער אַז ס'איז נישט. אזוי שטייט אין נועם אלימלך.

קיה

איי ס'איז דאָך פאַרהאַנדן אַ בְּחִירָה, [ואם כן אי אפשר לומר שהכל כבר נגזר כן מתחילת הבריאה, דהא תלוי במעשה בני אדם לפי בחירתם].

[נאָר] דאָס איז כעין זה וואָס ס'איז דאָ [די קשיא פון] די יִדְעָה מיט די בְּחִירָה^ט, ס'איז כְּנֶגֶד הַשֶּׁכֶל [להבין שני הענינים אלו ביחד], ווייל לא מִחְשְׁבוֹתַי מִחְשְׁבוֹתֶיכֶם^ע (ישעי' נה, ח). [אבל שניהם הם אמתיים].

וזהו שאמר רבי חנינא בן דוסא אם תפילתי שגורה, רוצה לומר התפילה הזאת שאני מתפלל עתה היא שגורה בפי כמו דבר הרגיל שהורגל בה כבר. ומה הוא ההרגל, היינו מה שהזכרנו לעיל, שהיה הדבר הזה והתפילה הזאת והצדיק היו כולם בכח האין סוף, על דרך שני צדיקים שאוהבים זה את זה מחמת שהיו ביחד. בידוע שהיא מקובלת, מחמת שכבר היה בכח האין סוף ברוך הוא, ואין השתנות לפניו חלילה. ואם אין תפילתי שגורה בפי, נמצא לא היתה התפילה הזאת בכח האין סוף, רק האדם מעצמו הוא מתפלל, בידוע שהוא מטורף.^{טו} במשנה ברכות (לה): אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת. אמרו לו מנין אתה יודע, אמר להם אם שגורה תפילתי בפי [פירש'': אם סדורה תפילתי בפי במרוצה, ואינו נכשל, ותחנתי נובעת מלבי אל פי, כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים], יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו, יודע אני שהוא מטורף [נחולה. לשון אחר, לשון טורפין לו תפלתו בפניו (ברכות ה:)], כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת וטורדה ממנו, ואינה מקובלת].

ובגמרא שם: תנו רבנן, מעשה שחלה בנו של רבן גמליאל, שגר שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים, כיון שראה אותם עלה לעלייה ובקש עליו רחמים, בירידתו אמר להם לכו, שחלצתו חמה. אמרו לו וכי נביא אתה, אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני, אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו יודע אני שהוא מטורף. ישבו וכתבו וכווננו אותה שעה, וכשבאו אצל רבן גמליאל אמר להן העבודה לא חסרתם [שעה] ולא הותרתם, אלא כך היה מעשה, באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות. [חלצתו חמה. שלפתו. ניטלה מגופו החמה, הוא החולי הקודחו. חלצתו, לשון קִלַּץ מִמָּה (הושע ה, 1)].

^{טו} עיין באורך ברמב"ם (תשובה ה, ה) וחובת הלככות (שער עבודת האלקים פ"ח), ובבבלי יששכר (סיון ה, יט. תשרי ד, כב, ז, ד-ה. ארי י, א), ועוד.

קיט

(ישוב קושיא טו (באופן ראשון)

כיון שהיה מוכן יהושע לזה מן השמים, ע"כ שלחו מן השמים תפילה זו בפי משה, על דרך
 "אם שגורה תפילתי בפי", כמו שביאר הנועם אלימלך. משא"כ המרגלים לא הוכנו לזה, מחמת עון הדור

אָבער דער אַמֶּת איז אַזוי געוועזן, משה רבינו האָט מתפלל געווען אויף
 יהושע'ן, דאָס איז געווען מן השמים [על דרך] שגורה תפילתי בפי, קרא ליה יהושע
 והתפלל עליו קה יושיעך, ווייל ס'איז אַזוי געווען מן השמים.

[ווא"כ] לכאורה די תפילה [על יהושע] האָט מען אים אַריינגעשיקט אין מויל אַריין,
 איבערדעם האָט ער פאַר זיי נישט מתפלל געווען, ער האָט נאָר פאַר יהושע מתפלל
 געווען. אָבער זיי זענען געווען בעצה רעה, און ס'איז נישט באַשערט געווען [מתחילה
 מן השמים], אפשר [וועגן] דער עֶזֶן הַדּוֹר [על שאמר] נִשְׁלַחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ (דברים א, כב).

קכ

הקדמה לשוב קושיא טו (באופן שני)

ממה שאמרתי בביאור הפסוק: וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יִרְיֶם מֹשֶׁה יְדֹוּ וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל
 ומבואר במשנה הכוללת כי כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה, היו מתגברים

אָדער [יבואר הענין] ווי איך האָב געזאָגט דעם פֿשֿט^א, וואָס ס'שטייט וְהָיָה כַּאֲשֶׁר
 יִרְיֶם מֹשֶׁה יְדֹוּ וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יִנִּיחַ יְדֹוּ וְגִבֹּר עַמְּלֶךְ (בשלח יז, יא), און די משנה
 זאָגט^ב וכי ידיו של משה עושות מלחמה, אלא נאָר, אַז מֹשֶׁה האָט אויפגעוויבן די
 האַנט און יִשְׂרָאֵל זענען געווען מסתכלין כלפי מעלה, איז געווען וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל.
 וְכַאֲשֶׁר יִנִּיחַ יְדֹוּ, זיי האָבן נישט געקוקט [כלפי מעלה], איז געווען וְגִבֹּר עַמְּלֶךְ.

קכא

דהנה לכאורה יוקשה, דאס התגברות ישראל תלוי בהרמת ידי משה, אס כן למה היתה כואת דלפעמים היה כאשר יניח ידו
 [ווייל] לכאורה איז דאָך אַ קשיא, אַז ס'איז געווען גיווענדט אין דעם, נו פאַרוואָס
 האָט משה רבינו חלילה געווען יִנִּיחַ יְדֹוּ. משה רבינו האָט דאָך אַלעס געוואוסט,
 וואָס האָט דען משה רבינו נישט געוואוסט, [און] אַז ס'איז געווען גיווענדט אין דעם,
 נו פאַרוואָס איז געווען יִנִּיחַ יְדֹוּ, פאַרוואָס טאַקע האָט ער אַזוי געטון, אַז דאָס האָט
 חלילה געברענגט וְגִבֹּר עַמְּלֶךְ. וואו קומט דאָס צו אים, אַז משה רבינו חלילה זאָל
 דאָס האָבן געמאַכט, דעם טעות, ס'זאָל זיין יִנִּיחַ יְדֹוּ.

קכב

וביארתי כי גם הצדיק צריך שבני ישראל יסייעו בידו בתפילה ובמעשים טובים, ועל כן בזמן שבנ"י היה להם
 השתוקקות להקב"ה והסתכלו אביהם שבשמים, אז היה כח למשה רבינו להרים את ידו, משא"כ בזמן שהתרחשו
 ישראל, אז לא היה כח גם ביד משה

נאָר דער אַמֶּת, אַז אידן האָבן געהאַט הַשְׁתּוֹקָקוֹת פֿלִפִּי מַעֲלָה צום בורא כל
 עולמים, צו די קְדוּשָׁה, דעם האָט געגעבן כח פאַר משה רבינו'ן, ס'זאָל זיין יִרְיֶם
 מֹשֶׁה יְדֹוּ. דער כח פונעם דור, האָט דאָס מסייע געווען. נישט בחנם איז דאָס געווען

^א כמובא פסוק זה בלשון הרמב"ם (שם).

^{בא} בס"ג בשלח תשט"ו (לשון קדשו טז), עיין שם באורך. ועיין עוד בס"ג בשלח תשט"ז, וס"ג משפטים שקלים
 תשט"ז (לשון קדשו קפא).

^{בב} במשנה ראש השנה (כט): וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יִרְיֶם מֹשֶׁה יְדֹוּ וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל וגו'. וכי ידיו של משה עושות מלחמה או
 שוברות מלחמה. אלא לומר לך, כָּל זְמַן שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְלִים כִּלְפֵי מַעֲלָה וּמִשְׁעָבְדִין אֶת לִבָּם לְאַבְיָהֶם
 שִׁבְשָׁמִים, הָיוּ מִתְגַּבְּרִים. וְאִם לֹא, הָיוּ נִפְלִיךְ.

אז ער איז געווען פֿאַר יָרִים מֶשֶׁה יָדוּ, [נאָר] אַז דאָס דור האָט געוואָלט, און זיי האָבן געהאַט גוטע מַחֲשָׁבוֹת, זיי האָבן פֿונֶה געווען צו דער קְדוּשָׁה, ממילא איז געווען יָרִים מֶשֶׁה יָדוּ.
[אַבער] חלילה וחלילה אז זיי האָבן נישט געהאַט קיין מַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת בשלימות, דאָס האָט געגעבן אַן הַתְּשָׁלוֹת [בידי משה].

קכג

[וכעין שמצינו בפסוק] צור יִלְדֶּךָ תִּשִּׂי (האוינו לב, יח), זאָגט רש"י^{עג}, מתישין כח של מעלה.

מיט די מעשים טובים [און] די עֲבוּדָה פון אידן, דעס גיט דעם כח כלפי מעלה. הקדוש ברוך הוא האָט אזוי באַשאַפֿן די וועלט, אַז ס'זאל זיך פירן מיט עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל, מיט דער עֲבוּדָה פון אידן, מיטן פֿח הַתּוֹרָה וְהָעֲבוּדָה פון אידישע קינדער.

קכד

ממילא דער יָרִים מֶשֶׁה יָדוּ [וההיפוך פֿאַר יָנִיחַ יָדוּ] איז נישט חלילה, מֶשֶׁה רַבֵּינוּ האָט נישט פֿאַרזען גאַרנישט. ער האָט אָדאָי געוואָלט אַלעס טון – פֿל האָפֿשרות – לְטוֹבַת יִשְׂרָאֵל. חלילה מֶרְצוֹנוּ איז נישט געווען קיין יָנִיחַ יָדוּ.
נאָר דאָס איז געווען גיווענדט, דאָס אַלײן איז אויך געווען גיווענדט אין פֿלל יִשְׂרָאֵל. אַז מ'האַט אים מסייע געווען, האָט ער געקענט יָרִים מֶשֶׁה. און אז נישט חלילה, איז געווען פֿאַרקערט, יָנִיחַ יָדוּ.
[עד כאן ממה שאמרת בפרשת בשלח].

קכה

ישוב קושיא זו (באופן שני)

ועל דרך זה יבואר כאן, דיהושע בן נון השתוקק לה' ש'ינצל מעצת מרגלים, וע"כ היה כח למשה רבינו להתפלל עליו. משא"כ בשאר המרגלים שלא השתוקקו לזה

דאָס זעלבע איז געווען מיט די תפילה פון [אויף] יְהוֹשֻׁעַ'ן מיט [אויף די שלוחי המרגלים פון] די שבטים. התפלל עליו, ער האָט מתפלל געווען אויף אים, [יען שהוא סייע בידו, משא"כ בשאר המרגלים שלא סייעו בידו].

קכו

ישוב קושיא זו

ואף שגם יהושע היה כדאי לעצמו בתפלתו, מ"מ חשש משה דשמא מחמת גודל הענוה שבו, יכניע ויבטל עצמו נגד מנין עשרה של המרגלים, ולכן התפלל עליו במיוחד. ומבואר היטב דברי התרגום יונתן בזה

און דער אָמֶת'ן אַרײַן איז ער [יהושע] אַלײַן אויך בכח געווען^{עד}, נאָר [היה חושש משה דשמא] לְגוֹדֵל עֲנוּתָנוֹתוֹ [של יהושע] וועט ער זיך דאָן שרעקן, וועט ער פֿטל ווערן חלילה צווישן אַן 'עֲדָה', וואָרן זיי זענען געווען 'צען', לְגוֹדֵל עֲנוּתָנוֹתוֹ. [ולכן] האָט

^{עג} ברש"י שם: תִּשִּׂי. תשכח. ורבותינו דרשו (ויקרא רבה כג, יב. איכה רבה א, לג) כשבא להיטיב לכם אתם מכעיסין לפניו, ומתישים כחו מלהיטיב לכם.

^{עד} ולא הוצרך לתפלת משה, ונראה דהכונה בזה ליישב ג"כ (מה שעדיין קשה לאופן הב') למה לא התפלל גם על פֿלֵב שהשתוקק ג"כ לזה, וכמו שאמרו חכז"ל שהשתטח על קברי אבות. ולזה אמר כי באמת היה די לו בתפלת עצמו, אלא שחשש משה עבור מדת ענותנותו של יהושע שלא יתבטל נגד כל העדה של המרגלים, ולזה הוצרך עוד סיוע בתפילה גם ממשה רבינו. אבל פֿלֵב ידע משה שבטבעו שהיה בו רוח גבורה ואומץ הלב לעמוד נגד הרבים, וכמו שנאמר (יד, כד) וְעַבְדִּי כָלֵב עָקֵב הָיְתָה רִיחַ אֲחֶרֶת עָמוֹ (עיי"ש באבן עזרא ורבינו בחי").

ער אים מסייע געווען. [אבל הכל היה רק עבור שגם יהושע התחיל בתפילה, ועל דרך] עֶזְב תַּעֲזֹב "עֶמּוּ" (משפטים כג, ה).

הָאֵט ער געזען [אז] 'ער' איז געווען, ער האָט געהאַט דאָס גאַנצע הַשְׁתּוֹקָקוֹת, דעם גאַנצן רָצוֹן. נאָר אפּשׁר ניש לחוש שלא יהיה לו' חלילה אַן הַתְּרַשְׁלוֹת מגודל כח מדת ענוה, איבערדעם האָט ער מתפלל געווען, ער האָט אים מסייע געווען.

קבו

סיום התורה

אַבער דער אָמֶת איז דאָס געווען אַ מְלַחְמָה פְּנִימִיּוֹת [מלחמת יהושע ופֶּלֶב עם המרגלים], זיי האָבן נישט חולק געווען מיט קיין גְּשָׁמִיּוֹת.

קכח

סיום ישוב קושיא יד

טאַקע די מְרָגְלִים [אַלִּיָּן], דער טָעוֹת [שלהם] האָט זיך אויך גענומען פון אַן עֲנִין פְּנִימִי וואָס זיי האָבן געוויזן וְזֶה פְּרִיָּה, זיי האָבן פֶּאַרשטאַנען אין די פִּירוֹת אויכעט, זיי האָבן געשפּירט אין וועלעכעס [פון די פִּירוֹת] ס'ליגט אַ קְדוּשָׁה, און אין וועלעכעס פֶּאַרקערט.

קכט

סיום ישוב קושיא יב

איבערדעם האָבן זיי [הכלל ישראל] זיך אַזוי דערשראַקן, ווייל זיי האָבן געזען אין די פִּירוֹת אַ כח הטומאה, ווייל ס'איז געווען אַם 'אַיִן' (כדלעיל אות נט-סב), ס'איז נישט געווען [אדם כשר שיגין עליהם], ממילא איז עס נישט געווען אֵילֶן דְּמִיכָל'. זיי [המרגלים] האָבן געברענגט די פִּירוֹת, פֶּאַרדעם האָבן זיי [אידן] זיך דערשראַקן, פֶּאַר די כח הטומאה, נישט חלילה פֶּאַר עפעס אַנדערש.

קל

סיום ישוב קושיא יז

נאָר דער כח פון יְהוֹשֻׁעַ וְפֶלֶבִּין, זיי האָבן אָבער גע'טַענָה'ט "אַל משה". ווייל דער אָמֶת איז געווען, דער גאַנצער טָעוֹת איז געווען ווייל מ'האָט נישט געפֿאַלגט משה רבינו'ן. [ווייל כחו של משה] 'דאָס' איז דער כח [פון אידן].

קלא

און דאָס איז געבליבן אַ כח נצחי [בכל הדורות]. און אַזוי לעתיד וועט זיין שולח לכם את אליהו, וועט קומען אליהו ומשיח מיט משה רבינו'ן, וועט זיכער זיין אַן הַשְׁפָּעַת קְדוּשָׁה, וועלן אידן געהאַלפן ווערן [ועלה נעלה וירשנו אותה].

^ע וכמבואר במשנה בבא מציעא (לב): פרק טעון, פרק טעון, אפילו ארבעה וחמשה פעמים, חייב, שנאמר עֶזְב תַּעֲזֹב. הלך וישב לו [בעל הבהמה] ואמר הואיל ועליך מצוה אם רצונך לפרוק פרוק, פטור, שנאמר 'עמו':
וברמב"ם (רוצח ושמירת נפש יג, ח): מצא בהמת חבירו רבוצה, אף שאין הבעלים עמה, מצוה לפרוק מעליה ולטעון עליה, שנאמר עֶזְב תַּעֲזֹב הֶקֶם תִּקֶּם מכל מקום. א"כ למה נאמר עמו, שאם היה בעל הבהמה עמה והלך וישב לו, ואמר לזה שפגע בו הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק לבודך פרוק, הרי זה פטור, שנאמר 'עמו':
וכן פירש"י בפסוק הֶקֶם תִּקֶּם 'עמו' (תצא כב, ד): הֶקֶם תִּקֶּם, זו טעינה, להטעין משאו שנפל מעליו: עמו.
עם בעליו, אבל אם הלך וישב לו [בעליו] ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית להטעין טעון, פטור:

קלב

ברכת הקודש

השם יתברך זאל אונז מִזְכָּה זיין, מ'זאל מיר זוכה זיין [צו זיין] פון די וואָס מ'וועל מיר דאָס זען.

מ'זאל מיר זיין פון די וואָס זיי וועלן מקבל זיין פֿני מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ, און די צוֹרָה פון אֱלִיָּהוּ, און פון מֹשֶׁה רַבֵּינוּ. מ'זאל נישט חֲלִילָה נִדְחָה ווערן מיט די חֲטָאִים.

בעווננו הרבים, בעווננו הרבים, דער אוֹתוֹ עוֹן [של כפירת הַצִּיּוֹנוֹת, שהזכרתי בהדרשה], דעס אַליין וואָס מ'האָט געטון וואָס ס'איז היפוך התורה [ליקח ממשלה וחירות] פֿאַר דער צייט, בעווננו הרבים דעם האָט גורם געווען דעם הַתַּעֲכָבוֹת הַגְּאוּלָּה ביז היינט.

ווי ס'זעט אויס העט מען שוין זיכער גיווען געהאלטן נאָך די גאולה שלימה, ווען נישט דעס, ווען נישט די תַּצְרָה הַזֹּאת וואָס ס'איז געשען, בעווננו הרבים.

השם יתברך יִזְכְּנוּ ס'זאל טאַקע זיין וַיַּהֲסֵם כָּלֵב אֶת הָעָם "אַל מֹשֶׁה". זאל מיר זוכה זיין צו זען ווען ס'וועט זיין ביאת אליהו מיט משה רבינו, וועט זיין עֲלֶה נִעְלָה וַיִּרְשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ.

מ'זאל מיר כַּח הָאָבֶן מִתְגַּבֵּר צו זיין אויף אַלע כוחות הטומאה.

מ'זאל דבוק זיין אין די קְדוּשָׁה, בְּאַמְתָּ.

ביז מ'וועל מיר זוכה זיין צו זען במהרה בישועת כל ישראל ושמחתן, בקדושה ובטהרה, מתוך נחת ושמחה. בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

